

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Marie Nováková

Jazyková politika ruského státu

Lingvistický imperialismus v éře Vladimíra Putina

Language policy of the Russian state

Linguistic Imperialism in the era of Vladimir Putin

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Žídková, Ph.D., M.A

Olomouc 2024

Čestně prohlašuji, že jsem tuto diplomovou bakalářskou práci na téma *Jazyková politika ruského státu: Lingvistický imperialismus v éře Vladimira Putina* vypracovala zcela samostatně na základě literárních zdrojů, jež jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 24. dubna 2024

Podpis.....

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala vedoucí této práce Mgr. Markétě Žídkové, Ph.D., M.A za její odborné vedení, trpělivost, ochotu a milý přístup, který mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

Úvod	1
1. Teoretické ukotvení	6
1.1 Koncept lingvistického imperialismu.....	6
1.2 Národnostní a jazyková politika ruského státu: historický exkurz	10
2. Vývoj jazykové politiky ruského státu ve 20. století	14
2.1 Jazyková politika SSSR	14
2.2 Jazyková politika 90. let.....	18
3. Jazyková politika ruského centra v éře Vladimíra Putina	22
3.1 Milníky státní jazykové politiky	22
3.2 Projevy lingvistického imperialismu v současném Rusku.....	28
Závěr	40
Literatura	44
Přílohy	54
Abstrakt	55
Abstract	56

Úvod

Ruská federace se ve světle nedávných událostí stala velice zajímavým a často probíraným tématem, a to hned v rámci několika vědních disciplín. Její současný autoritářský režim a geopolitický vliv přitahuje mnoho pozornosti nejen od odborníků a akademiků, ale i od široké veřejnosti. Avšak za tímto výrazným politickým obrazem leží méně probádaná témata, jako třeba problematika etnických národů žijících uvnitř této velmi rozsáhlé země. Federace se totiž v současné době skládá z dvaceti jedna etnických republik, které společně vytvářejí jazykově a kulturně rozmanitou krajinu. Etnické minority navíc mají mnohdy svůj vlastní jazyk, kterým společně hovoří. Obyvatelé se s ním mohou setkat ve školách nebo jím hovořit v rodinném kruhu. Jazyk může být ovšem využíván i jako nástroj politiky. Současná politika ruského centra může preferovat ruštinu jako dominantní jazyk a používat ji tak jako nástroj k prosazení svých politických cílů a naplnění svých ideologických ambicí. Tato politika může vytvářet tlak na neruské jazyky a jejich postavení ve společnosti, čímž může docházet k omezení role těchto jazyků v životě obyvatelstva a celkově zasáhnout do etnické diverzity ruského státu.

Tématem této práce je jazyková politika ruského státu a lingvistický imperialismus v éře Vladimira Putina. Autorka této práce vychází z předpokladu, že současné ruské centrum v čele s Putinem se navrácí k imperialistickým tendencím jazykové politiky, které byly praktikovány během socialistického režimu i v období carského Ruska, a to takovým způsobem, kdy dominance ruského jazyka je ve sférách společnosti vědomě upřednostňována na úkor etnických jazyků menšin, což s sebou nese důsledky pro příslušníky těchto menšin.

Jedním z důvodů pro výběr tohoto tématu je zároveň i jeho aktuálnost. V posledních letech došlo k úpravám jazykové legislativy v období vlády Putina, týkající se právě jazykové politiky. Mezi tyto změny patří úpravy, které posílily roli ruštiny a fakticky zablokovaly možnost republik vyžadovat povinné studium regionálních jazyků. Takové změny mohou vyvolávat napětí mezi jazykovou rozmanitostí a státním jazykem – ruštinou. Je proto zajímavé zaměřit se na tyto jednotlivé kroky ze strany ruského centra a zkoumat, z jakých důvodů k nim vlastně došlo. Je všeobecně známo, že jazyk hraje klíčovou roli v přežití kultur, neboť se předává z generace na generaci a zajišťuje udržení komunikace mezi rodinnými příslušníky i komunitami, uchovává historii a tradice a celkově posiluje etnickou identitu. Méně mluvené jazyky a ty, které s postupem času mohou přestat být vyučovány ve školách, poté čelí hrozbě úpadku, v některých případech až zániku.

Tato práce si klade za cíl nastínit vývoj jazykové politiky ruského státu ve 20. století a v první polovině 21. století, kdy se Rusko opět navrácí k (nejen) lingvistickému imperialismu. V rámci jednotlivých kapitol budou zkoumány nejen různé nástroje jazykové politiky předchozích období ruského státu, ale také postavení ruského jazyka během těchto období a způsob, jakým se tato dominance odrážela na neruských jazycích. Klíčovým obdobím pro tuto práci je období vlády Vladimira Putina.

Práce si klade hlavní výzkumnou otázku: *Jak se vyvíjela jazyková politika ruského centra v posledním století?* Práce však bude také obsahovat dílčí výzkumné otázky, které budou navázány na jednotlivé kapitoly. Celkem je text koncipován do tří hlavních kapitol, z nichž se první dvě kapitoly zaměří na konceptualizaci lingvistického imperialismu a na vývoj jazykové politiky ruského státu, načež se závěrečná kapitola bude věnovat éře jazykové politiky Vladimira Putina a aplikaci konceptu jazykového imperialismu právě na jeho vládu.

První kapitola se bude konkrétně zabývat teoretickým ukotvením, jehož cílem je představit koncept lingvistického imperialismu doktora Roberta Phillipsona a uvést historický exkurz jazykové politiky ruského státu. Uvede, jaké jsou hlavní teze a definice lingvistického imperialismu a jak je tento koncept relativní pro výzkum této práce. Druhá podkapitola se bude věnovat jazykové a národnostní politice carského Ruska koncem 19. století a počátkem 20. století. Budou zde vysvětleny důležité pojmy pro tyto politiky. Klíčovým tématem v pozdějších érách ruského státu je rusifikace, což zde bude rovněž vysvětleno. Podkapitola si klade za cíl nejen nastínit klíčová témata a pojmy této doby, ale také uvést relevanci národností politiky carského Ruska pro následující epochy ruského státu.

Druhá kapitola této bakalářské práce nese název Vývoj jazykové politiky ruského státu ve 20. století. Cílem kapitoly je zmapovat jazykovou politiku nejdříve v období SSSR a následně v období Ruské federace devadesátých let. Ve dvou podkapitolách se kapitola zaměří na zodpovězení následujících otázek: *Jaké mechanismy používala vláda v období SSSR na projevoování jazykové politiky?* a *Jaké jsou nejdůležitější aspekty vytváření jazykové politiky v období SSSR, jaké postavení měl ruský jazyk a jak se toto postavení projevovalo na neruských jazycích* Druhá podkapitola, zaměřená na jazykovou politiku Ruské federace 90. let, představí období, kdy došlo ke vzniku nového federativního státu. Dále zkoumá principy jazykové politiky během vlády Borise Jelcina. Podkapitola si klade otázky, jaké postavení měl v této době ruský jazyk, k jakým změnám jazykové politiky v této době docházelo a jak se tyto změny odrážely na postavení neruských jazyků.

Závěrečná, a zároveň i nejvýznamnější, kapitola této práce zkoumá téma jazykové politiky ruského centra v éře Vladimira Putina. Kapitola se bude skládat ze dvou podkapitol, z nichž první nastíní nejvýznamnější milníky jazykové politiky v období vlády Vladimira Putina a druhá analyzuje přítomnost jazykového imperialismu v současné Ruské federaci. Cílem kapitoly je především zmapovat mechanismy jazykové politiky ruského centra zaměřené na upozadění etnických jazyků a zjistit, zda jsou tyto mechanismy v souladu s definicí konceptu lingvistického imperialismu. Konkrétní výzkumné otázky této kapitoly jsou tedy: *Jaké jsou dosavadní milníky v jazykové politice v éře Vladimira Putina a jak se konkrétně projevuje na neruských jazycích lingvistický imperialismus v současném Rusku?*

Metodologie výzkumu se bude skládat z teoretické a praktické části. Práce je případovou studií a k zodpovězení výzkumných otázek jsou využity metody deskriptivní analýzy a aplikace teorie. Metoda deskriptivní analýzy bude využita primárně v prvních dvou kapitolách, kdy bude zkoumán vývoj jazykové politiky v historii ruského státu. Tato teoretická část práce bude pracovat s konceptem lingvistického imperialismu a zároveň bude poskytovat historický exkurz do jazykové politiky Ruského státu. Praktická část práce aplikuje klíčové body lingvistického imperialismu, dle nichž lze empiricky zkoumat, zda éra Vladimira Putina opravdu odpovídá konceptualizaci tohoto pojmu tak, jak jej popsal Robert Phillipson.

Pro teoretické ukotvení této práce byla využita konceptualizace lingvistického imperialismu doktora Roberta Phillipsona. Právě jeho práce na toto téma posloužila nejen jako literární základ pro první podkapitolu, ale i pro závěrečnou aplikaci tohoto konceptu na éru Vladimira Putina. Koncept vychází ze stěžejního díla jeho kariéry, a to monografie „Lingvistický imperialismus“ z roku 1992. Tato kniha se v roce 2010 dočkala i pokračování s názvem „*Linguistic Imperialism Continued*“. Přestože v obou těchto knihách je lingvistický imperialismus konceptualizován, stěžejním výzkumem pro tuto práci je Phillipsonův článek *Imperialismus a kolonialismus* (2012). Právě v něm bylo stanoveno několik bodů k empirickému zkoumání lingvistického imperialismu. Kromě nich budou v práci využity i obecnější definice, které pomohou tento koncept vysvětlit. Tyto definice budou vycházet například z děl Phillipsona a Skutnabb-Kangasové z roku 2012. Ne všichni odborníci však s tímto konceptem souhlasí, a proto tato práce poukáže i na jeho kritiku, bude zde například zmíněna článková recenze Alana Daviese, která vyšla jako reakce na Phillipsonovu publikaci.

V podkapitole historického exkurzu je stěžejní definice pojmu rusifikace Eduarda C. Thadena, jež vyšla v jeho práci „*Conservative Nationalism in Nineteenth-Century Russia*“ již v roce 1964. Aby práce byla objektivní, zaměří se i na názory vědce Alexeje Millere a jeho

knihu s názvem: „*Romanov Empire and Nationalism: Essays in the Methodology of Historical Research*“ ve které se k této definici vyjadřoval kriticky. Velmi důležitým autorem podkapitoly zabývající se národností a jazykové politikou ruského státu je Theodore R. Weeks, jenž se ve svých pracích z roku 2004 „*Russification: Word and Practice 1863–1914*“ a 2010 „*Russification / Sovietization. European History*“ věnuje právě jazykové a národnostní politice carského Ruska. Jeho výzkumy jsou klíčové pro nastínění pojmu rusifikace, se kterým bude práce pracovat.

Mnoho vědců se při zkoumání jazykové politiky ruského státu zabývá rozsáhlými časovými obdobími. Proto někteří autoři, jejichž práce poslouží jako literární zdroje, budou zmiňováni ve více kapitolách v této práci. Jsou jimi Joan F. Chevalier a jeho práce „*Language Policy in Russia: Nation, Nationalism, and Language*“ z roku 2018, Alex Krouglov, jehož práce „*Language planning and policies in Russia through a historical perspective*“ vyšla v roce 2022, či o něco starší dílo „*Language Policy in the Russian Federation: language diversity and national identity*“ Marca Leprêtre z roku 2002. Právě jejich poznatky jsou stěžejní pro celou kapitolu vývoje jazykové politiky ruského státu. V průběhu práce bude také využita řada primárních zdrojů, mezi něž patří oficiální ústavy, projevy prezidenta země, či materiály vydané Státní dumou.

Kromě výše zmíněných titulů je pro pochopení jazykové politiky Sovětského svazu rovněž důležité dílo: „*An Empire of Substitutions: The Language Factor in the Russian Revolution*“ napsané autorem Michaelem G. Smithem v letech 2017 až 2018, jež se věnuje pojmu korenizace. Tento pojem bude klíčový pro porozumění jazykové politiky bolševiků na počátku vzniku SSSR. V podkapitole o jazykové politice 90. let bude využita ve velké míře práce Vladima Shtepa s názvem „*The Devolution of Russian Federalism*“ věnující se federalistické otázce této doby. Stěžejní zde také bude projev Borise Jelcina zveřejněný na ruské stránce Jelcin Center v roce 2015.

Zdroje pro třetí, a tedy závěrečnou kapitolu, budou ve velké míře ruskojazyčné. V podkapitole, která zdůrazní nejdůležitější milníky Putinovy jazykové politiky, budou využity oficiální internetové stránky ruské vlády, jež jsou dostupné pouze v ruském jazyce. Tyto stránky jsou například kremlin.ru, kde jsou zveřejněny přímo oficiální přepisy různých projevů prezidenta země, či změny ruské ústavy. Dále budou využity údaje z Federální státní statistické služby nebo informace z oficiálních stránek ruské Dumy. Je nutno podotknout, že některé tyto oficiální webové stránky ruské vlády nejsou v České republice dostupné. Jejich přístup byl autorce umožněn díky využití virtuální privátní sítě (VPN). Také je zde důležité

zdůraznit, že ruská vláda je značně autoritářská a její oficiální stránky jsou pod její přísnou kontrolou. Z toho vyplývá, že nemusí obsahovat pravdivé informace, nebo mohou být upraveny tak, aby korespondovaly s vládní ideologií, což platí i pro stránky velkých mediálních ruských společností jako je například *První kanál*. V této práci jsou využity jako podklady pro ilustraci imperiální povahy ruského režimu.

Naprostě klíčové jsou pro tuto práci internetové noviny „*Rádio Svoboda*“ (jedná se o doslovný překlad z ruštiny), jsou známé také pod názvem Svobodná Evropa. Zaměřují se na poskytování informací v zemích, kde svobodná média nemohou volně operovat. Články zveřejněné na webových stránkách Rádía Svobody poslouží jako hlavní zdroje při aplikaci konceptu lingvistického imperialismu v závěru práce, jelikož se tato stanice zaměřuje právě na etnické menšiny žijící na ruském území.

Výsledky práce by měly přispět k hlubšímu pochopení problematiky potlačování jazyků etnických menšin na území Ruské federace. Zároveň by tyto výsledky měly přispět k diskusi o imperiální povaze jazykového plánování současného ruského centra a o tom, jak se tato politika odráží na společenské situaci a jazykové diverzitě etnických menšin v kontextu dominance ruštiny v Ruské federaci.

1. Teoretické ukotvení

1.1 Koncept lingvistického imperialismu

Tato podkapitola vysvětluje koncept lingvistického imperialismu zkoumaný doktorem lingvistiky Robertem Phillipsonem. Představí doktora Phillipsona a význam jeho práce pro studium jazykové politiky. Také uvede, jaké jsou jeho hlavní teze a definuje lingvistický imperialismus, v jakých případech byl tento teoretický konstrukt využit a jaká kritika a nedostatky jsou s ním spjaty. V závěru podkapitola uvede relevanci lingvistického imperialismu pro tuto práci.

Teoretickým rámcem pro tuto práci je koncept lingvistického imperialismu. Tento termín vznikl již ve 30. letech 20. století jako součást kritiky Basic English, avšak znovu ho uvedl do popředí až doktor Robert Phillipson ve své knize z roku 1992 „*Lingvistický imperialismus*“ (Nordquist, 2019). Je to právě koncept lingvistického imperialismu doktora Phillipsona, který poslouží jako teoretické ukotvení této práce.

Celým jménem Robert Henry Lawrence Phillipson je emeritním profesorem působícím v současné době na Katedře managementu, společnosti a komunikace na Copenhagen Business School v Dánsku. Výzkumem jazykové politiky, jazykovými právy a jazyce ve vzdělávání se zabývá již třicet let a jeho knihy vyšly v desítky zemí. Vedle své akademické práce působí rovněž jako odborník při posuzování žádostí o finanční prostředky EU v oblasti jazyka, kultury a evropské identity. V roce 2010 obdržel cenu UNESCO Linguapax za svůj přínos v oblasti jazykové problematiky. Mezi primární obory jeho výzkumu patří: angličtina v moderním světě, důvody rozšíření angličtiny a důsledky pro ostatní jazyky, lingvistický imperialismus, jazyk a moc, postkoloniální a neoimperiální jazyky, jazyková práva, jazyková lidská práva, jazyková spravedlnost, jazyková politika v institucích EU a ve vzájemném působení EU a členských států, jazyková pedagogika a výuka angličtiny (CBS – Copenhagen Business School, n. d.). Navzdory zaměření Phillipsonova výzkumu na anglojazyčný svět zůstávají jeho teorie a poznatky stále relevantní. Jeho výsledky bádání budou sloužit jako klíčový základ pro tuto práci.

Phillipson se představil světu jako klíčový teoretik jazykové politiky v roce 1992, kdy vydal stěžejní text své kariéry, monografii „*Lingvistický imperialismus*“. Zde vykreslil svou verzi lingvistického imperialismu a dále ji rozpracovával. Ke konceptu lingvistického imperialismu se nadále vrací v podstatě po celou dobu své kariéry, až do současnosti. Vedle mnoha akademických článků Phillipson na své hlavní dílo také navazuje ve své další knize vydané v roce 2010 s názvem „*Linguistic Imperialism Continued*“. Jeho nejnovějším

přínosem je editace knihy „*Handbook of Linguistic Human Rights*“ z roku 2022 (ResearchGate, n. d.). Přestože uplynulo více než třicet let od vydání původní knihy, Phillipson nejen pečlivě reflektuje svou původní myšlenku, ale také se aktivně podílí na jejím rozšiřování.

Jelikož Phillipson svou teorii po mnoho let rozvíjel a doplňoval, existuje více jím popsaných definic, jsou formovány v závislosti na období a kontextu zkoumání. Původní definice se skládala z pojmenování několika bodů, které uvedl ve své knize „*Lingvistický imperialismus*“ (1992, 2010). Tyto body poté konkrétněji definoval ve své práci *Imperialismus a kolonialismus* (2012, s. 9). Na těchto bodech lze, dle jeho mínění, empiricky zkoumat, zda se v daném scénáři jedná o lingvistický imperialismus, či nikoli. Těmito body jsou:

1. Lingvistický imperialismus je forma lingvismu. Jedná se o upřednostňování jednoho jazyka před ostatními způsoby, které jsou paralelní ke společenskému strukturování prostřednictvím rasismu, sexismu a třídní příslušnosti.
2. Je strukturální: dominantnímu jazyku je poskytováno více materiálních zdrojů a infrastruktury než ostatním.
3. Je ideologický: přesvědčení, postoje a představy oslavují dominantní jazyk, stigmatizují ostatní a racionalizují jazykovou hierarchii. Dominance je hegemonická, je internalizována a naturalizována jako "normální".
4. Lingvistický imperialismus je propojen se strukturou imperialismu v kultuře, vzdělávání, médiích, komunikaci, ekonomice, politice a vojenských aktivitách.
5. V podstatě jde o vykořisťování, nespravedlnost, nerovnost a hierarchii, zvýhodňuje ty, kteří jsou schopni používat dominantní jazyk. To s sebou nese nerovná práva pro mluvčí různých jazyků.
6. Užívání jazyka je často subtraktivní, znalost imperiálního jazyka a jeho učení ve vzdělávání zahrnuje jeho upevňování na úkor jiných jazyků.
7. Lingvistický imperialismus je vždy zpochybňován a je proti němu kladen odpor.

Obecněji Phillipson definuje lingvistický imperialismus jako: „*Studium lingvistického imperialismu se zaměřuje na to, jak a proč určité jazyky dominují v mezinárodním měřítku, a snaží se tuto dominanci teoreticky vysvětlit*“ (Phillipson & Skutnabb-Kangas, 2012, s. 495 – 516). Phillipson si také klade otázky ohledně vztahu mezi politickou nezávislostí, jazykovou svobodou a dominancí imperiálních jazyků. Dle výše zmíněné definice se studium lingvistického imperialismu zaměřuje na to, jak a proč určité jazyky dominují v mezinárodním měřítku a to, jak tuto dominanci explicitním, teoreticky podloženým způsobem vysvětlit.

Phillipson objasňuje, že zkoumání lingvistického imperialismu může rozjasnit otázky spojené s politickou nezávislostí zemí třetího světa a jejím potenciálním dopadem na jazykovou svobodu. Zda získání politické nezávislosti vedlo, či naopak nevedlo k jazykovému osvobození zemí třetího světa a z jakých důvodů. Nebo zda dominance USA v neoliberalní ekonomice je novou formu impéria upevňující jediný imperiální jazyk (Phillipson, 2010, s. 487).

Mimo jiné Phillipson hovoří o lingvistickém imperialismu jako o podkategorii kulturního imperialismu. Předpokládá tedy symetrické, nerovné výměny, kde se jazyková dominance prolíná s dominancí ekonomickou, politickou a dalšími typy. Jazyk dominantní mocnosti se využívá jako komunikační prostředek v politice, ekonomice, mezinárodních vztazích, ale i uvnitř země. Jazyk se často podílí na udržování vztahů dominance. Dominantní jazyk je vnímán jako jazyk rozumu, logiky a lidských práv, jazyk modernity, technického pokroku a národní jednoty. Právě taková přesvědčení slouží k legitimizaci jazykové a sociální hierarchie. To dává dominantnímu jazyku a jeho studiu klíčovou roli při zprostředkování a reprodukci asymetrického vztahu (Skutnabb-Kangas & Phillipson, 1994, s. 2223).

Na relevantnost Phillipsonova pojetí konceptu ukazuje i to, jak jeho poznatky využívají odborníci pro svůj vlastní výzkum. Například ve svém článku z roku 2017 s názvem „*Lingvistický imperialismus: stále platný konstrukt ve vztahu k jazykové politice irského znakového jazyka*“ využili autoři Phillipsonův teoretický konstrukt pro svůj výzkum lingvistického imperialismu a roli angličtiny ve vztahu k jazykům s národním nebo regionálním uznáním. Zkoumali tento konstrukt ve vztahu ke znakovým jazykům, které nejsou dostatečně viditelné, tím pádem se jim nedostává pozornosti lingvistických výzkumů. Ve své práci souhlasili s Phillipsonovým hodnocením, že lingvistický imperialismus je stále velmi aktuální, což ilustrovali na příkladu zacházení s ISL v Irské republice (Rose & Conama, 2018, s. 386). Navazující na Phillipsona jsou také autoři Jie Zeng, Ariel Robert Ponce a Yuxin Li, ti dále pracují s Phillipsonovým konceptem lingvistického imperialismu a rozvádí ho do konceptu lingvistického neoimperialismu (Zeng, Ponce & Li, 2023, s. 3). Z výše uvedeného vyplývá, že koncept lingvistického imperialismu slouží jako inspirace pro další badatele a umožňuje jim rozvíjet a prohlubovat Phillipsonovy myšlenky.

I když Phillipson není původním autorem pojmu lingvistický imperialismus, byla to jeho stejnojmenná kniha z roku 1992, jež vynesla pojem do popředí sociolingvistiky a přitáhla k němu pozornost, a to pozitivní i negativní (Zeng, Ponce & Li, 2023, s. 3). Mezi kritiky jeho díla patří například Alan Davies, emeritní profesor aplikované lingvistiky na Univerzitě v Edinburghu. Ve svém recenzním článku s názvem „*Ironising the Myth of Linguicism*“ se

zabývá Phillipsonovým zkoumáním fenoménu angličtiny jako světového jazyka, kde Phillipson analyzuje způsoby a důvody, díky nimž se angličtina stala dominantním jazykem. Nicméně podle Daviese je Phillipsonovo vysvětlení důvodů nedostatečné pro plné pochopení rozšíření angličtiny na celosvětové úrovni. Davies zároveň upozorňuje na Phillipsonovu kulturu viny a romantického zoufalství vyvolávající pocit viny ve vyspělých zemích (Davies, 1996).

Anne Burnsová, působící na univerzitách v Birminghamu a Sydney, moderovala diskusi o lingvistickém imperialismu na výroční konferenci Mezinárodní asociace učitelů angličtiny jako cizího jazyka (IATEFL). Tématem byla právě kniha Roberta Phillipsona „*Lingvistický imperialismus*“. Publikace postavila učitele angličtiny před výzvu týkající se tvrzení, že globální výuka angličtiny je aktem lingvistického imperialismu. Phillipson argumentuje, že rozšíření angličtiny, především prostřednictvím globálního jazykového vzdělávání, narušilo práva ostatních jazyků a omezilo příležitosti k rozsáhlému vícejazyčnému vzdělávání. I přes uznání Phillipsonovy práce se objevily kritiky zahrnující obvinění, že vyvolává v učitelích angličtiny nepřiměřený pocit viny a zaujímá povýšený postoj vůči rozvojovým zemím (Burns, 2013). Phillipson sám považuje své dílo do jisté míry za kontroverzní: „*Moje kniha je kontroverzní, protože klade nepříjemné otázky a zpochybňuje zavedený řád, k němuž svým původem a zkušenostmi patřím. Plně si uvědomuji, že pro vyrovnání se s lingvistickým imperialismem jsou zapotřebí sofistikovanější analytické nástroje a že je třeba prozkoumat mnohem více aspektů tohoto problému*“ (Phillipson, 1997, s. 487). Koncept lingvistického imperialismu Roberta Phillipsona slouží jako vhodný teoretický rámec pro tuto práci, jelikož pracuje s myšlenkou, že Ruská federace uplatňuje imperialistické tendence v oblasti jazykové politiky, ať už vědomě či nevědomě.

Teze Roberta Phillipsona jsou primárně zaměřené na anglojazyčný svět. I když se ve svých pracích do jisté míry zaměřuje na otázky týkající se jazykové politiky států na jiné jazyky, například zda lze považovat za lingvistický imperialismus potlačování jazyků, jako je kurdština v Turecku nebo tibetština a ujgurština v Číně, či celkové postavení čínštiny na mezinárodní úrovni. Jeho primární zaměření však stále leží v rozšiřování anglického jazyka v globalizovaném světě (Phillipson, 2018, s. 1). Ovšem dle Phillipsona dominance jazyků probíhá nejen na globální úrovni, ale i v rámci jednotlivých států. Výzkum lingvistického imperialismu se zaměřuje na to, jak a proč určité jazyky dominují v mezinárodním měřítku a stávají se tak světovými jazyky. Phillipson sám říká, že stejné typy procesů mohou působit i uvnitř země a způsobit, že některé jazyky dominují nad jinými (Skutnabb-Kangas

& Phillipson, 1994, s. 2223). Proto je jeho koncept do značné míry aplikovatelný na dnešní Ruskou federaci a částečně i na celý postsovětský prostor.

Tato práce vychází z předpokladu, že současný systém Ruské federace stále obsahuje alespoň do určité míry prvky imperialismu. Tuto domněnku podporují práce Zofie Studzińskiej (2015) nebo kniha Stevena Lee Myerse (2016). V tomto kontextu je teorie doktora Phillipsona relevantní a vhodná pro zkoumání jazykové a imperiální politiky Ruské federace.

1.2 Národnostní a jazyková politika ruského státu: historický exkurz

Následující část se věnuje národnostní a jazykové politice ruského státu z historického hlediska. Primárně se podkapitola zaměřuje na jazykovou politiku carského Ruska koncem 19. století a počátkem 20. století. Uvádí prvotní reformy, které postupem času vedly k jasnější jazykové politice. Vysvětluje konceptualizaci pojmu rusifikace. Ptá se na otázky, proč a jak byl tento pojem zaveden a jak se v době carského Ruska projevoval. V závěru podkapitola shrnuje, jakým způsobem byla jazyková politika carského Ruska významná pro pozdější formování a tendence jazykových politik ruského státu.

Pro pochopení současné jazykové politiky v Ruské federaci je důležitý pohled na historický kontext událostí, jež ovlivnily současnou roli ruštiny a dalších jazyků v zemi (Krouglov, 2022, s. 412). Ruská říše byla od dob Ivana Hrozného mnohonárodnostním státem (Weeks, 2004, s. 471), avšak politika spojená s jazykovým plánováním nabrala na významu až v pozdějších obdobích říše.

Prvotním impulsem nové éry jazykové politiky ruského státu byly revoluční změny zavedené Petrem Velikým a později Kateřinou Velikou (1729–1796). Kromě modernizace přinesly tyto změny významné úpravy týkající se výuky a statusu ruštiny a dalších jazyků. Petr Veliký zavedl takzvané civilní písmo a nové odborné slovníky zaměřené na různé odborné oblasti přejaté z velké škály evropských jazyků. Kateřina Veliká pak pokračovala v těchto reformách a dokonce věřila, že ruština se jednoho dne stane standardním jazykem světa (Krouglov, 2022, s. 413–415).

Pro pochopení jazykové politiky je však významné zejména pozdější období ruského impéria. Centrální tendence carského státu přinesly mnoho nových prvků do jazykové politiky a celkového imperialistického směřování. Zásadní význam měl nový koncept rusifikace, jenž byl alespoň od roku 1863 oficiální politikou ruského státu (Weeks, 2004, s. 478).

Konceptualizace pojmu rusifikace je spojena s americkým historikem Eduardem Thadenem. Thaden rozdělil rusifikaci do tří kategorií: spontánní, administrativní a násilnou. Období násilné rusifikace charakterizované vynucováním určitých rysů „ruskosti“ začalo podle

něj vládou Alexandra II., pokračovalo v 19. stoletím a trvalo až do počátku 20. století (Thaden, 1964). S tímto konceptem ve své knize *Romanovské impérium a nacionalismus* pracuje Aleksei Miller. Dle něj je Thadenova klasifikace pro moderního historika značně nedostačující. Definice nevyčleňuje žádné regionální zvláštnosti popisovaných procesů, zároveň je málo podrobná, jelikož Thadenova klasifikace je používána nejen k popisu asimilačních a akulturačních procesů, ale i k označení dalších administrativních a symbolických praktik. Miller dále upozorňuje, že termín rusifikace není pouze popisný, obsahuje totiž i hodnotící prvky. Celkově svůj názor vyjádřil následovně: „*Domnívám se, že je správnější mluvit nikoli o rusifikaci v jednotném čísle, ale o "rusifikacích", tj. o celém shluku různých procesů a interakcí, které se často neliší nějakým drobným detailem v projevu obecného principu, ale svou vnitřní logikou a povahou.*“ Miller se ve své práci upozornit na rusifikaci jako problematický pojem, u kterého doufá, že se postupem času prosadí jeho selektivnější a uvědomělejší používání (Miller, 2008, st. 45–48). Přesto je Thadenova definice rusifikace nejčastěji používaná, navíc jeho vymezení právě „násilné“ rusifikace ukazuje spojení s lingvistickým imperialismem, tedy vynucování vlastního jazyka na úkor jiných.

Politika rusifikace byla zavedena jako reakce na polské povstání mezi lety 1863–1864. Až do tohoto povstání měly právo na třídní výuku v rodném jazyce například Polsko a Litva. Po potlačení povstání se státní orgány uchýlily k rychlému zavedení ruštiny jako vyučovacího jazyka od základní školy až po univerzitu. Cílem jazykové politiky v Polsku a Litvě, kde probíhala podpora polského povstání, byla přísná rusifikace. V praxi se to projevovalo například tím, že katolíkům v Litvě a Bělorusku bylo odepřeno právo vyučovat na školách a univerzitách, což mělo za následek migraci litevské a běloruské inteligence. Dalším projevem bylo zakázání používání latinky pro litevskou abecedu a veškerou publikační a vzdělávací činnost v litevštině v roce 1864. Toto opatření, spolu se zákazem vydávání knih v ukrajinštině, jen s malými výjimkami, bylo preventivním krokem v reakci na sílící ukrajinský separatismus (Voevoda et al., 2017, s. 124–125).

Ruské centrum reagovalo rázně na polské povstání v roce 1863 (Weeks, 2004, s. 475). Historik Malte Rolf (2021, s. 19) se ve své monografii *Imperial Russian Rule in the Kingdom of Poland, 1864–1915* zaměřuje právě na imperiální vládu Ruska v Polském Království. V návaznosti na razantní kroky Moskvy, autor poznamenává: „*Carští úředníci reagovali na opětovný polský nesouhlas s ruskou hegemonií a jednotou říše, kterou se snažili prosadit, s tvrdou brutalitou a represemi.*“ K silnému potlačení došlo, kromě dalších důvodů, jelikož car Alexandr II. vnímal Poláky jako konkrétní hrozbu pro stabilitu a integritu ruské říše. Opatření

po potlačení povstání měla za cíl snížit polský kulturní vliv, zejména na ostatní menšiny, jako jsou Bělorusové, Litevci, do jisté míry i Ukrajinci. Síla polské kultury vzbuzovala obavy u ruských nacionalistů (Weeks, 2004, s. 475). Kathleen Geaney (2013) ve svém článku píše: „Bezprostřední příčinou polského povstání, které vypuklo 22. ledna 1863, byl pokus ruských úřadů zavést brannou povinnost pro mladé politické aktivisty, ale nespokojenost se rodila již delší dobu a byla podněcována represivní politikou, jejímž cílem bylo potlačit polskou národní identitu, včetně zákazu polského jazyka a omezení náboženských praktik.“ Existoval také obecný pocit, že ochrana zájmů Ruska bude nejlépe zajištěna, pokud budou mít pohraniční oblasti silnější ruský charakter. K rusifikačním opatřením vedly i další faktory – modernizace a vzestup národního uvědomění a nacionalismu v Evropě (Weeks, 2004, s. 475). Již v letech 1887–1893 probíhala veškerá výuka ve státních i soukromých školách v ruštině (Voevoda et al., 2017, s. 125).

I když neexistuje jednoznačná odpověď na otázku, proč carské Rusko zavedlo politiku rusifikace, existují teorie, na kterých se autoři shodují. Dle Alexeje Millera (2008, s. 12) představovalo jazykové plánování carského Ruska dlouhodobou snahu posílit dominantní postavení ruštiny jako úředního jazyka impéria, jediného jazyka používaného ve vysokých školách (s výjimkou Finska) a jazyka ruské pravoslavné církve. Tento proces šel ruku v ruce s narůstajícím ruským nacionalismem. Jednalo se tedy o pragmatickou politiku. Miller zde uvádí, že politika rusifikace nebyla vůbec utopická. Cílem nebylo, aby Rusové jako národ zaujmuli dominantní postavení v ruské říši (Miller, 2008, s. 12). S tímto tvrzením souhlasí například i Theodore R. Weeks (2004, s. 474), podle něho se vláda nesnažila národy transformovat pomocí rusifikace. Motivace pro rusifikaci byly mnohdy spojené s běžnou administrativou. I když vláda nepřestala považovat rusifikaci za dlouhodobý cíl, nevěnovala na tuto politiku významné prostředky. I přijímání tvrdých opatření, jako byl zákaz vydávání litevských publikací latinskými písmeny a další, byly spíše obranná protipolská opatření než snaha udělat z litevských rolníků Rusy (Weeks, 2004, s. 474). Z toho vyplývá, že i přes význam rusifikace nebylo primárním cílem vytvoření jednotného ruského národa. Místo toho rusifikační politika často sloužila jako prostředek administrativní kontroly, reagovala na konkrétní politické situace, například zmíněná revoluce v Polsku, což naznačuje, že její účel byl spíše pragmatický než ideologický.

Výzkum Eleny Voevodové & spol. (2017, s. 127–128) zaměřený na právní a ústavní aspekt jazykové politiky ruského impéria ukázal, že volba vyučovacího jazyka v rámci vzdělávacího systému Ruské říše byla oficiálně určena zákony, vládními akty a první ruskou

ústavou z roku 1906. Vzdělávání bylo úzce spjato s náboženstvím. Proces využívání jazyka ve vzdělávání měl za cíl vytvořit jednotnou státní identitu a obrátit nepravoslavné pohany na pravoslavnou víru. Autoři také považují politiku carského Ruska za jasný úkaz Phillipsonova lingvistického imperialismu. Stát, aby zajistil své politické zájmy, zájmy církve a bezpečnost státu, využil povinné používání ruského jazyka u dětí z etnických menšin. Na druhou stranu ale také poukazují na to, že centralizovaná jazyková politika umožnila multikulturnímu obyvatelstvu možnost komunikovat v úředním jazyce, rovněž znalost ruštiny umožňovala etnickým příslušníkům získat přístup ke vzdělání.

Období carského Ruska představuje nezbytný úvod pro další zkoumání jazykové politiky ruského státu. Prvotní modernizace ruského jazyka mu výrazně zvýšila prestiž a dalo mu na významu, aby se formoval jako rovnocenný jazyk s ostatními evropskými jazyky, jako je francouzština či němčina. Původní imperialistické taktiky sjednocení impéria pod jedním jazykem, náboženstvím, a nakonec i národem v této době se projevovaly pomocí povinného vyučování ruského jazyka, ale dokonce i ofenzivními politikami, jako například potlačování nebo vyložené zakazování jiných jazyků než dominantní ruštiny. Tyto tendence poskytly základ pro vývoj v následujících sto letech, zejména v souvislosti s putinovským Ruskem, zkoumání jeho imperiálních tendencí je klíčové pro tuto práci.

2. Vývoj jazykové politiky ruského státu ve 20. století

2.1 Jazyková politika SSSR

Tato podkapitola shrnuje jazykovou politiku SSSR od jeho počátků po Gorbačovovu éru. Následující část textu zdůrazňuje nejdůležitější aspekty praxe jazykové politiky v období SSSR. Zaměří se na problematiku výuky v národních jazycích. Klade si otázky, jaké postavení měl ruský jazyk, jak se toto postavení vyvíjelo, za jakých podmínek a jakých důvodů se měnilo a kdy. Taktéž analyzuje počáteční jazykovou politiku bolševiků, přičemž představuje i pojem korenizace. Zmiňuje poslední úpravy jazykové politiky v období závěrečných let existence SSSR. Nakonec popisuje pojem sovětizace a jak navazuje na rusifikaci v kontextu vytváření jazykové politiky SSSR.

Multinárodní složení Ruska má hluboké kořeny sahající do doby daleko před érou Sovětského svazu. Tento rozmanitý etnický charakter se vyvíjel od počátků Ruské říše a prohluboval se během postupné expanze území. To vedlo k nárůstu kulturní a jazykové rozmanitosti, ta byla přijímána a děděna přes několik historických období a režimů (Chevalier, 2018, s. 93–94). Sovětský svaz byl právě jeden z těchto následujících režimů. Pro pochopení současných procesů jazykového plánování a politiky v Ruské federaci od roku 1991 je nezbytné prozkoumat formování jazykové politiky v Sovětském svazu a následujících let po jeho pádu (Leprêtre, 2002, s.1).

Michael G. Smith (2017–18, s. 125) z Katedry ukrajinských studií Harvardovy univerzity ve své práci uvedl myšlenku, jejímž obsahem bylo, že Ruské říše a později pak Sovětského svazu byl jazyk nástrojem vlády. Využívali jeho silných a slabých stránek, slovních a gramatických variant, aby si udrželi moc nad politickým prostorem.

Pro sovětskou strategii budování socialismu znamenala jazyková politika klíčový prvek, jak získat na svou revoluční stranu etnicko-jazykové skupiny. Etnické a jazykové rozmanitosti byly bolševiky nejen uznávány a podporovány, ale dokonce vytvářeli instituce, kde se tyto rozmanitosti mohly dále rozvíjet (Chevalier, 2018, s. 97). Sám Lenin věřil, že i když životní a pracovní podmínky lidí vyžadují znalost ruského jazyka, nemohou být nuceni se tento jazyk učit. Ve svém textu z roku 1914 uvádí: „*Nesmí existovat žádný povinný úřední jazyk, obyvatelstvo musí být vybaveno školami, kde se bude vyučovat ve všech místních jazycích, do ústavy musí být zaveden základní zákon, který prohlásí za neplatná všechna privilegia jednoho národa a všechna porušování práv národnostních menšin*” (Lenin, 1914). Jak je z úryvku patrné, jazyková politika měla klíčový vliv již na počátcích vzniku SSSR.

Jakmile bolševici převzali moc v Rusku, zaměřili se na implementaci povinné školní docházky. Jedním z jejich hlavních cílů bylo integrovat neruské provincie a zajistit vzdělávání v jejich místních jazycích (Krouglov, 2022, s. 418). Těto počáteční politice bolševiků se obecně říká korenizace (z ruského slova коренизация [korenizacija]).

Ze strany bolševiků docházelo k boji proti všeobecné negramotnosti. Rok 1919 představoval jedno z nejambicióznějších a nejrozsáhlejších úsilí o jazykovém plánování v historii. Zavedl se systém národních škol, jehož cílem bylo naučit nerusky mluvící obyvatelstvo gramotnosti v jejich vlastním jazyce. Ovšem snaha bolševiků o odstranění negramotnosti v Sovětském svazu nebyla motivována úsilím zachovat nebo podpořit menšinové jazyky. Spíše věřili, že eliminace negramotnosti povede k posílení a šíření politické propagandy (Chevalier, 2018, s. 98–99). Bolševici nabyli dojmu, že úspěch revoluce závisel na úrovni gramotnosti v zemi (Krouglov, 2022, s. 419). Ať už byla motivace bolševiků jakákoli, jejich politická i materiální podpora menšinových jazyků a jejich vyučování ve školách celkově pozitivně přispěly k rozvoji těchto jazyků a posílení jejich významu pro rodilé mluvčí.

Ranou sovětskou národnostní politikou byla politika tzv. korenizace, které se též říkalo politika indigenizace. Často bývá vnímána jako jazyková a administrativní politika velmi raných dvacátých let, nebo dokonce celých sedmdesát let sovětského režimu. Avšak přesné vymezení této politiky je sporné. Obecně se dá říct, že se začala široce používat až koncem 20. let 20. století. Autor Michael G. Smith uvádí: „*Nikdy nebudeme schopni najít úplně první vyslovené použití tohoto termínu; to zůstane jednou z velkých záhad jazyka*” (Smith, 2017–18, s. 138). Existuje mnoho názorů a interpretací ohledně období ukončení politiky korenizace. Vera Tolz (2013, s. 165) popisuje ve své knize *Russia's own Orient* korenizaci jako politiku, jež se soustředila na vytvoření nových kulturních a politických elit z místního obyvatelstva. Korenizace, známá také pod názvem nativizace, byla klíčovou politikou bolševické strany. Cílem této politiky bylo obnovit nebo standardizovat místní jazyky a zajistit, aby všichni občané nového režimu měli přístup k vzdělání a naučili se psát a číst ve svých rodných jazycích (Krouglov, 2022, s. 419). Doktor filosofie Giuseppe Perri (2014, s. 132) ve svém článku pro *Dějiny komunismu v Evropě* uvádí, že: „*Korenizace byla prosazována s cílem přilákat národnosti, které byly součástí ruského impéria.*“ Z hlediska plánování statusu šlo o hnutí směřující k tomu, aby národní jazyky v Sovětském svazu získaly oficiální status (Krouglov, 2022, s. 419).

Nástup Stalina a jeho téměř úplné převzetí moci ve straně znamenalo změnu v politice Ruska. Stalin si uvědomoval, že podpora místních elit a kultur by mohla ohrozit centrální moc

– tedy jeho vlastní moc - a tvrdě zasáhl proti politikám podporující nacionalismus v různých republikách. Politika korenizace sice nebyla nikdy oficiálně zrušena, ale v praxi ji ve 30. letech nahradil centralizující a rusifikační kampaní, která zvláště tvrdě postihla neruské obyvatelstvo (Weeks, 2010, s. 6). I přestože politika korenizace představovala pouze relativně krátké období v historii SSSR, její vliv a dopady trvale ovlivnily etnickou identitu ruských obyvatel a otázky jazykového a národnostního sebeurčení. Korenizace a její následné nahrazení obnovou rusifikace představovaly významný moment v jazykové politice ruského státu.

Nehledě na to, že ruština v sovětské době ještě neměla právní status oficiálního jazyka, sloužila jako hlavní komunikační prostředek mezi různými etnickými skupinami a byla nezbytná pro politický, společenský a hospodářský rozvoj. Fungovala jako *lingua franca*¹ SSSR (Chevalier, 2018, s. 98). Nejenže sovětská jazyková politika podporovala ruštinu jako „lingua franca“ používanou pro komunikaci v celém Sovětském svazu, taktéž zlepšovala a posilovala postavení titulárních národů republik i jejich jazyků. Konečným cílem bylo sloučení všech národů do jednoho socialistického společenství, ve kterém budou mít všechny národní kultury možnost rozkvést v období výstavby socialismu, jak zdůraznil Stalin na XVI. sjezdu v roce 1937 (Leprêtre, 2002, s.1).

Jak již bylo zmíněno výše, koncem 30. let 20. století došlo v Rusku ke změně jazykové politiky. Uvádí se, že oficiálním důvodem SSSR pro tyto změny bylo množství jazyků, které tato politika generovala, což nutilo sovětské úřady upustit od politiky podpory titulárních jazyků. Ve 30. letech 20. století byly zavedeny reformy pravidel a zásad pravopisu spisovného ruského jazyka. V rámci snahy o jednotnou sovětskou identitu byla oficiálně změněna abeceda z arabské na latinku a poté na cyrilici. Tato změna byla politickým krokem signalizujícím konec politiky korenizace. Načež Sovětské vzdělávací orgány postupně odsouvaly používání mateřského jazyka ve výuce (Chevalier, 2018, s. 99). Postupem času se toto upřednostňování ruštiny jako hlavního jazyka SSSR projevilo i v legislativě.

Jazyková práva byla zakotvena v sovětské ústavě z roku 1936. Mezi tato práva patřila možnost výuky v titulárních jazycích (White & Saikkonen, 2023, s. 431). Ovšem po vydání usnesení z roku 1938 *O povinném studiu ruského jazyka v národních republikách a regionálních školách* se ruština přidala jako povinný předmět všech škol Sovětského svazu (Krouglov, 2022, s. 419–420). Jednalo se tedy o povinnost všech občanů učit se ruský jazyk.

¹ Lingua franca tj. jazyk, který je přijat jako společný jazyk mluvčích, jejichž rodné jazyky se liší.

Ve článku „*Jazyková politika v Ruské federaci: jazyková rozmanitost a národní identita*“ Marc Leprêtre (2002, s. 1), tajemník Institutu Linguapax, označuje sovětský přístup jako značně paradoxní. Na jedné straně sovětský režim dával národnostem nárok na přesně vymezený politický a územní status, ale na straně druhé tyto procesy probíhaly současně s postupnou politikou potlačování národních historických kultur. Jako například Stalinova politika nuceného vysídlování, jež ovlivnila milióny Rusů (Herzog, 2012, s. 799–800). Despotická politika vůdce SSSR zaznamenala úspěch, alespoň ve vymýcení negramotnosti, v roce 1959 bylo 98,5 % obyvatel gramotných. Zároveň bylo zajištěno šíření ruštiny prostřednictvím vzdělávání, masmédií a masové migrace v souladu s rostoucí urbanizací, kolektivizací a industrializací v zemi (Krouglov, 2022, s. 421).

Nelze tvrdit, že Nikita Chruščov nebo Leonid Brežněv přinesli zcela nové myšlenky nebo politiku týkající se neruských občanů a jejich jazyka. Oficiální politikou druhé poloviny existence SSSR byla dvojjazyčnost v republikách Sovětského svazu (Weeks, 2010, s. 9–10). Významným bodem při změnách jazykové politiky byla až série reforem ve školství v letech 1958–1959. Tyto reformy stanovily, že by ruština měla být jediným jazykem vzdělávání, což způsobilo, že podpora výuky v mateřském jazyce byla v mnoha oblastech ukončena. Ruština se postupně nebo okamžitě stala povinným předmětem od nejtělejšího věku vzdělávání (Holland, 2017, s. 16). Jak uvádí Weeks: (2010, s. 32) „*Cílem reformy výuky jazyků na sovětských školách v roce 1958 bylo učinit z ruštiny druhý rodný jazyk pro neruské občany*“. Z toho vyplývá, že se jednalo o snahu zaměřit se na dvojjazyčné vzdělávání, ovšem stále s preferencí ruštiny.

I když výuka menšinových jazyků nebyla podporována, nedocházelo zatím k jejímu omezování. Dalo by se však říci, že díky silné prioritizaci ruštiny docházelo k jejich postupnému vytrácení. Toto posiluje i tvrzení Krouglova (2022, s. 421–422), který je názoru, že i přestože výuka národních a regionálních jazyků v etnických republikách pokračovala, jejich status se dále snižoval. Titulární jazyky byly často nahrazovány ruštinou. Neruské jazyky se posunuly do pozadí užívání a hovořilo se jimi především v soukromí nebo při některých slavnostních příležitostech. Mnohé jazyky byly vyučovány jako školní předmět, ale nebyly využívány tak významně jako ruština, ta byla považována za jazyk komunikace mezi všemi národy země. Byl jazykem vědy, techniky a ekonomického rozvoje bylo výsadou výhradně ruštiny.

Události vedoucí k rozpadu SSSR a bezprostředně po něm byly důsledkem desetiletí trvající politiky podpory ruského jazyka a kultury. S blížícím se rozpadem SSSR se frustrované

neruské elity začaly domáhat vyšších jazykových práv a institucionální podpory neruských jazyků. V roce 1989 přijaly země jako Estonsko, Litva nebo Lotyšsko zákony, které titulárním jazykům přiznaly právní status úředních jazyků. Do května 1990 přijaly jazykové zákony všechny sovětské republiky kromě Ruské federace. Sovětské orgány musely na tento vnější tlak reagovat, a proto v roce 1990 vznikl zákon „*O jazycích národů*“ (Закон о языках народов СССР, 1990), ten modifikoval jazyková práva a přiznával je autonomním a svazovým republikám. Nově republiky dostaly právo přiznat svým titulárním jazykům právní status státních jazyků. Zákon také poprvé udělil ruštině oficiální statut úředního jazyka SSSR (Chevalier, 2018, s. 99–100).

Celková národnostní politika SSSR bývá označována za sovětizaci. Rusifikace a sovětizace jsou i přes své podobnosti dva velmi odlišné koncepty. Proces sovětizace v letech 1917–1991 zahrnoval šíření ruského jazyka a kultury. Theodore R. Weeks (2010, s. 1) při rozdělení těchto dvou konceptů mluví o sovětizaci, jako o mnohem úspěšnějším procesu než carská rusifikace. Tvrdí, že přestože sovětizace neznamena striktní nucení obyvatelstva k přijetí ruského jazyka a kultury, sféry, kterých se rusifikace dotkla, byly tak rozsáhlé, že sovětizace představovala pokus o proměnu všech aspektů života od náboženství až po kulturu.

V období Sovětského svazu se po politice rusifikace carského Ruska projevila iniciativa k zachování, a dokonce podpoře neruských jazyků na svém území. Nicméně tato politika postupně ustoupila centralizaci a snaze vytvořit dominantní postavení ruštiny. I když politika Sovětského svazu nezahrnovala aktivní potlačování neruských jazyků, preferovala a podporovala ruštinu na úkor ostatních jazyků, což lze považovat za formu lingvistického imperialismu.

2.2 Jazyková politika 90. let

Období devadesátých let představuje krátké, avšak významné období dějin Ruska. Tato podkapitola se zaměřuje na právě toto období nově vzniklého státu. Představuje nástup Borise Jelcina a jeho novou politiku zaměřenou na federalismus a prozkoumává, jak se v ní odrážela jazyková otázka. Zkoumáno, jak nový federalistický stát mohl podpořit autonomní republiky v rámci SSSR a poskytnout větší autonomii jejich titulárním jazykům. Největší důraz je kladen na novou ústavu Ruské federace z roku 1993, jež dala počátek nejen nové jazykové politice, ale i poskytla půdu pro opětovnou centralizaci státu. Podkapitola prozkoumává otázky spjaté s postavením ruského jazyka ve federaci. Celkově představuje období devadesátých let jako

nejistý, avšak poměrně dobře motivovaný předstupeň pro budoucí nástup vlády Vladimíra Putina.

Jelcinova vláda označuje zásadní přechodný bod v dějinách Ruska, jelikož za jeho vlády vzniká Ruská federace. Po oproštění se od sovětské éry mělo Rusko jedinečnou příležitost formovat realistickou federativní politiku, která by umožnila členským republikám zachovat si svou autonomii, kulturu a odlišnosti, ale zároveň spolupracovat s federálním centrem a podílet se na chodu země.

Podobně jako když vzniklo SSSR, stála teď ruská vláda před výzvou sjednotit zemi a vytvořit novou národní identitu pro občany nově vzniklého státu. Bylo to právě na počátku 90. let 20. století, kdy docházelo v autonomních republikách k národnímu sebeurčení. První náznaky napětí v republikách se objevily v souvislosti s vyhlášením suverenity autonomních republik Mari El, Komi a Tatarstán v průběhu léta 1990. Tyto snahy o suverenitu byly iniciativou, která měla za cíl přinutit federální orgány k udělení vyšší úrovně autonomie, což by umožnilo místním institucím kontrolovat a spravovat své přírodní zdroje (Leprêtre, 2002, s. 3)

Nominálně se Ruská sovětská federativní socialistická republika (RSFSR) v sovětských dobách také označovala za federaci, nicméně její členské oblasti neměly skutečnou autonomii. Všechny regionální orgány byly jmenovány centrální vládou v Moskvě (Shtepa, 2017). To se změnilo 6. srpna 1990, kdy ve svém projevu v Kazani Boris Jelcin pronesl: „*Vezměte si tolik suverenity, kolik dokážete spolknout*“ (Jelcin Center, 2015). Ovšem Jelcinovy kroky byly spíše ekonomicky motivované. Jelcin si uvědomoval vážnost hospodářská krize té doby. Bylo proto cílem vlády přesunout značnou část problémů na samotné regiony. Suverenitu však mohly získat pouze autonomní republiky, nikoliv oblasti a kraje tvořící většinu ruských regionů (Shtepa, 2017). Vytvoření skutečné federace bylo významným krokem nejen pro zajištění větší suverenity etnických republik, ale také poskytlo základ pro budoucí přetvoření republik, kde by republiky stály rovnocenně s centrem a mohly svobodně projevit svou kulturu, zejména prostřednictvím jazyka.

Právě v této době se v jazykové politice odrážely konflikty spojené s řízením jazykové a kulturní rozmanitosti v období budování národa. Hlavním dilematem tvůrců politiky bylo, jak uspokojit požadavky etnických elit na jazyková práva a zároveň vytvořit legislativu, která by poskytla jednotné ideologické zaměření nového národa (Chevalier, 2018, s. 100).

Po rozpadu Sovětského svazu se celá společenská situace změnila. V novém systému bylo možné kritizovat předchozí politiku. Neruská inteligence vyjádřila reálné obavy týkající

se budoucnosti svých mateřských jazyků a kultury. V 90. letech odrážel vývoj jazykové politiky tuto komplikovanou situaci. Na jedné straně podpora jazykové rozmanitosti a s tím spojené sebeurčení republik mohla napomoci stabilitě a zamezit konfliktům, na straně druhé by tato politika mohla oslabit moc a kontrolu centra. S nástupem období demokratizace ve školství na počátku 90. let byl kladen důraz na posílení používání titulárních jazyků v základním a středním školství. Tyto snahy byly součástí širší kampaně za demokratizaci vzdělávání a zpřístupnění různorodému obyvatelstvu. Federální zákon „*O vzdělávání*“ v roce 1992 převedl kontrolu nad školními osnovami na regiony, přičemž článek 6 zákona umožňovala znovuzavedení titulárních jazyků do školních osnov (Закон об образовании, 1992).

V průběhu roku 1990 přijalo prohlášení o suverenitě všech šestnáct autonomii Ruska. Tato deklarace se na rozdíl od svazových republik SSSR snažila nikoli o státní nezávislost, ale právě o plnohodnotný federalismus. Republiky dobrovolně delegovaly řadu strategických pravomocí na federální centrum. Na základě těchto republikových prohlášení byla v roce 1992 uzavřena Federativní smlouva. Právě v tomto dokumentu však existoval neodstranitelný rozpor naznačující pokračování ruské imperiální tradice. Smlouva nebyla podepsána mezi všemi regiony, ale přímo mezi regiony a centrem. Navíc tato smlouva platila pouze rok a půl, než byla zrušena Ruskou ústavou z roku 1993, ta zrušila smluvní princip federace jako takový. Do nového dokumentu se nedostaly žádné zmínky o suverenitě ruských republik (Shtepa, 2017). Kroky Jelcina byly motivovány snahou nastolit pořádek v zemi zmítané chaosem.

Po politické krizi na podzim roku 1993 došlo v ruské politice ke změnám (PIA Новости, 2020). Nová ústava zavedla přímou prezidentskou vládu a přiznala Ruské federaci svrchovanost nad celým jejím územím. Ústava Ruské Federace byla přijata 12. prosince 1993 (Конституция Российской Федерации, 1993). S novou ústavou byla federace považována za zřízenou shora a její subjekty byly pouze *jmenovány*, jednalo se o nezbytný právní krok na cestě k další centralizaci a unifikaci státu (Shtepa, 2017). Z těchto nových změn lze usoudit, že bezprostředně po pádu SSSR byla určitá snaha o federativní stát. Ovšem právě tato nová ústava z roku 1993 dala základ imperiálním tendencím Ruska, které se v budoucích letech budou jen prohlubovat.

Kromě postavení autonomních republik se Ústava z roku 1993 věnovala i jazykové otázce (Конституция Российской Федерации, 1993). Tento dokument definoval ruštinu jako státní jazyk na celém území Ruské federace. Kromě toho, Ústava umožnila označit také jazyky republik za státní jazyky (Ježková, 2012, s. 571). Právo na označení jazyků antonymních republik za státní jazyky bylo zakotveno již v zákoně „*O jazycích národů Ruské federativní*

socialistické republiky“ z roku 1991 (Закон о языках народов Российской Федерации, 1991). Autoři Bill Bowring a Tamara Borgoyakova (2017, s. 11) považují tento dokument za skutečný krok vpřed v jazykové politice. Nicméně upozorňují na to, že i přes pozitivní význam tohoto zákona na neruské jazyky se stále jedná o porušení mezinárodního práva, jelikož ustanovení čl. 3 odst. 6 zákona *O jazycích* z roku 1991, zakazuje používat pro jazyky fungující v Ruské federaci jinou abecedu než cyrilici.

Titulární jazyky mohly být také využívány v orgánech státní moci, místní samosprávy a ve státních institucích republik, spolu se státním jazykem Ruské federace (Ježková, 2012, s. 571). Článek 29 Ústavy Ruské federace také zakotvil základní princip rovnosti práv a svobod člověka nezávisle na rase, etnické příslušnosti či jazyku. V návaznosti na tento princip přímo zakázala jakoukoli formu omezování práv občana na základě sociální, rasové, etnické, náboženské nebo jazykové nadřazenosti (Конституция Российской Федерации, 1993). Lze se však ptát, jestli tyto kroky Moskvy, které dovolily neruským jazykům být využívány ve stejném dechu jako ruština, byly zamýšleny jako podpora.

Přestože nedocházelo k přímému omezování jazykových práv, ruská vláda nevyvíjela žádné významné prostředky na jejich podporu. Joan F. Chevalier (2018, s. 104) ve své práci *Jazyková politika v Rusku* poukazuje na to, že se Rusko v této době nacházelo ve velmi špatné ekonomické situaci, což se odráželo i v jazykové politice. V roce 1995 byl federálním zákonem „*O obecných zásadách organizace místní samosprávy v Ruské federaci*“ (Федеральный закон об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации, 1995) přenesena odpovědnost financování školství z Moskvy na republiky, což znamenalo, že republiky nesly až 70 % nákladů na vzdělávání. Dle Chevaliera (2018, s. 104): „*Přímým důsledkem nedostatečného financování bylo brzdění znovuzavedení výuky titulárních jazyků ve školách*“.

Období od pádu SSSR po nástup Vladimíra Putina ukazovalo nové tendence jazykové politiky, které měly pozitivní dopady na neruské jazyky a autonomní republiky. Prvotní federální reformy daly nový dech republikám a umožnily jim alespoň částečně upevnit své postavení rovnocenných členů Ruské federace, ne pouze jako subjektů ovládaným z Moskvy. Ovšem po krizi v roce 1993 a ekonomických problémech bylo toto postavení stále ohroženější. Z analýzy textů věnujících se této době lze říct, že i přes jisté centralizační fenomény se jedná o období, kdy neruské jazyky nebyly ze strany ruského centra aktivně omezovány ani ničeny.

3. Jazyková politika ruského centra v éře Vladimíra Putina

Závěrečná kapitola této práce zkoumá téma jazykové politiky ruského centra v éře Vladimíra Putina. Kapitola se věnuje nejdříve nejdůležitějším změnám jazykové politiky zavedené Vladimírem Putinem a dále také analyzuje přítomnost jazykového imperialismu v současné Ruské federaci. Přestože tato kapitola nepokrývá tak dlouhé časové období jako například jazyková politika SSSR, jedná se o klíčovou část této práce. Je to právě za doby vlády Vladimíra Putina, kdy došlo v jazykové politice k největšímu počtu změn. Cílem kapitoly je zmapovat mechanismy jazykové politiky ruského centra zaměřené na upozadění etnických jazyků a zjistit, zda jsou tyto mechanismy v definičním souladu s konceptem jazykového imperialismu. Konkrétní výzkumné otázky této kapitoly jsou: *Co jsou doposud milníky v jazykové politice v éře Vladimíra Putina? Jak se konkrétně projevuje na neruských jazycích, lingvistický imperialismus v současném Rusku?*

3.1 Milníky státní jazykové politiky

Následující podkapitola se věnuje nejdůležitějším změnám zavedeným Vladimírem Putinem během své vlády. Podkapitola nejdříve zmiňuje Putinův projev z roku 2015, kde nastínil, jakým směrem se bude ubírat další dynamická jazyková politika Ruské federace. Popisuje nové změny zavedené Putinem v Ústavě Ruské federace z roku 2020 a jak se tyto změny lišily od původní Ústavy z roku 1993. Dále se tato kapitola snaží objasnit, proč se Putinovský režim zaměřuje na jazykovou otázku, a jak je toto zaměření propojeno s národnostní politikou ruského centra a etnickou otázkou Ruské federace. Nastiňuje hlavní *reformy* jazykové politiky, a také analyzuje asi nejvýznamnější zásah do výuky neruských jazyků, projev prezidenta federace v Joškar Oly, jež významně omezil výuku titulárních jazyků ve státě. Text zde zmiňuje, jakými kroky Putin zasahuje, či omezuje neruské jazyky a jaké odezvy tyto zásahy vyvolávají. Dále podkapitola zdůrazňuje, jak právě kroky determinované úkony jazykové politiky mohou představovat potenciální riziko pro životaschopnost minoritních jazyků. Na závěr podkapitola uvádí několik příkladů relevance jazykové politiky v současném Rusku a jak se zásahy v této oblasti mohou odrážet na ruské společnosti.

„Otázky zachování a rozvoje ruštiny a všech jazyků národů naší země jsou nanejvýš důležité pro harmonizaci mezietnických vztahů, zajištění občanské jednoty, posílení státní suverenity a celistvosti Ruska“ (Putin, 2015). Tato slova zazněla v projevu Vladimíra Putina na společném zasedání Rady pro mezietnické vztahy a Rady pro ruský jazyk, v květnu 2015. Bylo to vůbec poprvé v dějinách, kdy byl využit formát zasedání obou rad. Putin ve svém

projevu zdůraznil a pochválil multietnickou povahu země. Dle Putinových statistik z tohoto projevu dnes v Rusku žijí zástupci 193 národností a hovoří se zde téměř 300 jazyky a dialekty. I přes prvotní chválu etnické rozmanitosti země dále uvedl, že by vláda měla věnovat větší pozornost ruskému jazyku, jelikož je to kulturní prostředek, a také zdůraznil jeho význam, jakožto klíčového článku, který drží zemi pohromadě (Dzutsati, 2015). Konkrétně pronesl: „Právě ruský jazyk totiž spolu s kulturou formoval Rusko jako jednotnou a mnohonárodnostní civilizaci a v průběhu staletí zajistil propojení generací, kontinuitu a vzájemné obohacování etnických kultur“ (Putin, 2015). Jak je z projevu zřejmé, ruský jazyk má dle Putina v Ruské federaci naprosto klíčové místo, zároveň je jazyková politika oblast, které vláda věnuje svou pozornost a aktivně se na ni zaměřuje. Právě tento projev by mohl být interpretován jako počátek Putinova jazykového imperialismu.

Putinovy statistiky v tomto projevu opravdu korespondují s jazykovým rozložením Ruské federace. Ruština je ve federaci dominantním jazykem. Dle oficiálního sčítání lidu z roku 2020 mluví rusky 93 % obyvatel (Federální státní statistická služba, 2020). Zde je však nutné připomenout to, co již bylo uvedeno v úvodu této práce a to fakt, že ruské oficiální statistiky mohou být značně zkreslené. Například v článku pro Rádio Svoboda se Robert Coalson (2023) domnívá, že velká část údajů v tomto sčítání je smyšlená. Ať už byly tyto statistiky zkreslené, či nikoliv, skutečností zůstává, že ruština je opravdu dominantním jazykem Ruské federace.

Jazyková politika Ruské federace je založena na normách ústavy, ale také na zákonech „*O jazycích národů Ruské federativní socialistické republiky*“ (Закон о языках народов Российской Федерации, 1991), přijatém v roce 1991, a Zákonu „*O státním jazyce Ruské Federace*“ přijatém 1. června 2005 (Федеральный закон о государственном языке, 2005). Dle Ústavy Ruské federace (1993) je ruština státním jazykem na celém jejím území. Dále však ústava z roku 1993 dodává, že republiky mají právo stanovovat své státní jazyky. A to v orgánech státní moci, místní samosprávy a ve státních institucích republik, kde se mohou užívat spolu se státním jazykem Ruské federace. (Ježková, 2012, s. 571). Přestože tato původní Ústava Ruska v nezměněné podobě zaručuje uchování mateřského jazyka a vytváření podmínek pro jeho učení a rozvoj, je očividné, že kroky, které ruské centrum podniká v posledních dvaceti letech, jsou v přímém rozporu s tímto ústavním závazkem. Putinovské Rusko neprojevuje žádnou snahu o zachování a podporu neruských jazyků. Naopak ruské jazykové plánování, prostřednictvím legislativy, aktivně vytlačuje minoritní jazyky z oblasti školství a postupně i z každodenního života, což představuje výrazný kontrast s ústavním závazkem udržet a podporovat různorodost jazyků v zemi.

I když původní Ústava Ruské federace (dále jen Ústava) z roku 1993 (Конституция Российской Федерации, 1993) zaručovala právo republik stanovit si vlastní úřední jazyky a používat je spolu se státním jazykem Ruské federace, nové změny Ústavy přijaté 1. července roku 2020 (Конституция Российской Федерации, 2020) výrazně ovlivnily jazykovou politiku státu. Nový dokument přinesl některé velmi významné změny navržené samotným prezidentem republiky (Государственная Дума, 2020). Tyto nové úpravy se týkaly, kromě dalších bodů, ideologické vize a národnostní identity. Nová Ústava má v ohledu jazykové politiky důležitý význam, jelikož posílila symbolický status ruského jazyka. Mezi inovace patří ustanovení ruštiny nejen státním jazykem, ale nově i jazykem těch, kteří jím mluví, tedy etnických Rusů nebo ruskojazyčných občanů. Tato nová ustanovení mají za následek oslabení autonomie regionálních republik a také posilují trend centralizace moci. Dále se díky změnám snížila schopnost republik podporovat kulturní a jazykovou rozmanitost ve svých regionech. Celkově nové verze Ústavy posílila postavení ruského jazyka ve společnosti (Laine & Zamyatin, 2021, s. 8–9).

Jakub Sadowski (2021, s. 723) provedl analýzu nových úprav ruské ústavy. Ve své práci došel k závěru, že ve srovnání s původní Ústavou z roku 1993 se nové změny v mnohem větší míře zaměřují na přenos symbolických obsahů a narativů klíčových pro formování společenské paměti, kulturní a historické identity. Celkově nový dokument popisuje takto: *„Obnovená ústava je případem, kdy právní text, ze své podstaty projektující možný budoucí svět, tak činí prostřednictvím představ o minulosti“*. Nové změny ukazují, jak se současná vláda v Moskvě opírá o historii jakožto základní prvek pro legitimizaci své politiky a posílení své autority. Změny v ústavě týkající se jazykové politiky se mohou negativně projevit v praxi, zejména v kontextu ochrany kulturní a historické identity menšin.

Jazyková politika současného Ruska je definitivně spjatá s etickou otázkou, kdy pro rozmanitost národů není v současném Rusku místo. V únoru 2023 Robert Coalson ve článku pro Rádio Svoboda vyzpovídal socioložku Guzel Jusupovou, která se v rozhovoru vyjádřila následovně: *„Mocenskou vertikálu ruského prezidenta Vladimira Putina drží pohromadě strach z etnického separatismu, který slouží k posílení represivního státu a jeho legitimizaci,“* dále konstatuje, že: *„Putinův nástup k moci v roce 1999 podpořila vlna xenofobie spojená s druhou čečenskou válkou. Ta se stala jedním z hlavních faktorů určujících postoj k rozmanitosti. Etničtí aktivisté, kulturní a jazykoví aktivisté jsou vždy spojováni s rozpadem Ruska, mezi válečnými konflikty a tak dále.“* (Coalson, 2023). Tato citace nabízí jistý vhled do okolností, za nichž se Putin ujal moci, a zároveň ilustruje, jak se jeho politika promítá do postojů vůči menšinám,

kdy jazyková politika může být využívána jako nástroj, jak tyto menšiny kontrolovat, či kompletně přetvářet.

Když Putin nastoupil začátkem roku 2000 k moci, měl ruský jazyk již pevné postavení na federální úrovni, kde fungoval jako státní jazyk pro celou zemi. Všichni lidé byli povinni se učit ruský jazyk na úrovni srovnatelné s jejich mateřským jazykem. I přes toto pevné místo ruštiny ve společenském řádu, došlo k nejvíce změnám v jazykové politice, právě za vlády Vladimíra. Počínaje ambiciózními federálními reformami ve školství, které započaly v roce 2000 a v nezmenšené míře pokračují až do současnosti (Chevalier, 2018, s. 104). Například již zmíněnou úpravou základního právního dokumentu země.

K dalším významným reformám patří zákon z roku 2007, který zavedl povinné státní zkoušky z ruského jazyka v celém Rusku (Smirnov, 2018). A to bez ohledu na to, jestli se daná škola nachází v místě s ruskou většinou, či nikoli. Toto opatření přimělo mnoho škol v autonomních republikách přejít primárně na ruštinu (Minority Rights Group, 2020). Ve stejném roce také došlo ke krokům, kdy se celkový počet federálních subjektů zmenšil. Ke slučování nebo rušení etnických autonomních oblastí však docházelo v Rusku již od roku 2003. Navzdory těmto úpravám média a vláda nadále uznávají etnickou a jazykovou rozmanitost Ruska. Nejen média, ale i státní zdroje využívají etnickou a jazykovou rozmanitost pro svou propagandu. Vladimír Putin velmi paradoxně na jednu stranu etnickou diverzitu Ruska chválí a na straně druhé ji svou politikou aktivně potlačuje. Jak zmiňuje Chevalier (2018, s. 106) převládající politická rétorika na federální úrovni se odklonila od podpory jazykové rozmanitosti ve prospěch ruského jazyka a kultury jakožto sjednocující národní síly.

Jednu z největších rán neruským jazykům v etnických republikách způsobil projev prezidenta Vladimíra Putina v červenci 2017. V tento den v hlavním městě republiky Mari El, Joškar-Oly, promluvil prezident k Radě pro mezietnické vztahy. Ve svém projevu se věnoval implementaci Strategie státní národní politiky Ruska na regionální a komunální úrovni pro období do roku 2025 (Putin, 2017). Zde nastínil svůj nový plán pro další směřování jazykové politiky. Tato nová politika by se dala vnímat jako Putinova skutečná ofenzíva, kde jasně projevil svůj záměr aktivně omezovat, ba dokonce ničit menšinové jazyky.

Došlo k faktickému zrušení povinného studia neruských jazyků v etnických republikách. Putin svou politiku obhájil výrokem, že ačkoliv je právo na výuku titulárních jazyků zaručeno ústavou, žádný občan Ruska by neměl být nucen učit se jazyk, který není jeho rodným jazykem, stejně jako je nepřijatelné snižovat úroveň a čas výuky ruštiny, dodal, že jejich studium by mělo být výhradně dobrovolné (Putin, 2017). Celkově nový učební plán

byl nastaven tak, že výuka neruského jazyka může probíhat pouze se souhlasem rodičů žáka, a to maximálně dvě hodiny týdně (Minority Rights Group, 2020). Kroky Putina, které oznámil v Joškar Oly, jasně ukazují jeho záměr limitovat používání neruských jazyků uvnitř Federace, což může mít devastující následky pro tyto minoritní jazyky. Alex Krouglov (2022, s. 429) ve své práci dochází k závěru, že toto tvrzení podporuje. Dle Krouglova nedávné změny ve vzdělávání v Ruské federaci a zavedení nepovinného studia minoritních jazyků mohou mít negativní dopad na status těchto jazyků. Dalšími negativními dopady mohou být omezení počtu mluvčích, či způsobení dalšího zhoršení situace v oblasti udržování, modernizace a rozvoje menšinových jazyků.

V září téhož roku Putin také vydal zvláštní prezidentský příkaz č. 1710 (Putin, 2017 in White & Saikkonen, 2023, s. 432). V tomto ustanovení je uvedeno, že pro zabránění porušování nového nařízení budou ve školách prováděny rozsáhlé kontroly. Pokud bude při těchto inspekcích zjištěno, že zaměstnanci nařízení porušují, budou propuštěni. Putin již o dva roky dříve ve svém projevu v roce 2015 naznačil, jakým směrem se bude jazyková politika ruského centra ubírat, avšak až v Joškar Oly byl těmto změnám dán definitivní rámec (White & Saikkonen, 2023, s. 432–433).

Bezprostředním následkem nového zavedení bylo hromadné propouštění akreditovaných a schopných učitelů neruských jazyků. Marsel Ganeyev (2024) ve článku pro *The Moscow Times* konstatuje, jaký má tento zákon konkrétní dopad na tatarštinu: „*Zákon měl přímý dopad na učitele tatarského jazyka, z nichž většina buď přišla o práci, nebo se musela rekvalifikovat na učitele ruštiny. Většina škol v Tatarstánu prošla policejními kontrolami, které měly odhalit, jak uvádí ruská vláda, nucenou výuku tatarštiny*”. Dle statistik zveřejněných na webu *Важные Истории*, přišlo po roce 2017 o práci, nebo dobrovolně odešlo celkem 141,8 tisíc učitelů. Je zajímavé podotknout, že toto číslo neustále stoupá, například v roce 2023 se toto číslo zvýšilo na 193,5 tisíc (viz. příloha 1). Důvody, které vedly k takto znatelnému poklesu učitelů v Rusku, však nemusí být výhradně spojeny s jazykovou politikou, jelikož tato statistika zahrnuje všechny učitele bez ohledu na jejich vyučovaný předmět.

Mnoho učitelů se také rozhodlo odejít po začátku války na Ukrajině z obav před autoritářským režimem země (Osmolovská, 2024). Pokles učitelů zejména po roce 2017, kdy Putin zavedl omezenou výuku titulárních jazyků, naznačuje, že toto nové opatření jistě ovlivnilo snížení počtu učitelů v zemi. Někteří pedagogové reagovali odmítavě na tyto praktiky ruského centra. Pavel Šmakov, ředitel soukromé školy v Tatarstánu, se rozhodl bojovat s Putinovým nařízením, které částečně zakazovalo vyučovat tatarštinu. Nejdříve zákaz

jednoduše nedodržoval, načež mu byla v březnu 2018 nadělena pokuta v přepočtu 440 dolarů. Následně Šmakov podal žalobu k Evropskému soudu pro lidská práva (ESLP). Argumentoval, že kroky Moskvy porušují právo etnických Tatarů na vzdělání (Rádio Svoboda, 2019). Agresivnější politika ruského centra, který započala v Joškar Oly, přinesla nová opatření, negativně ovlivňující nejen učitele neruských jazyků, ale celkově zhoršila postavení těchto menšin. Ty nyní stojí před otázkou, zda se aktivně bránit a čelit následkům, či nechat jejich jazyky postupně zaniknout.

Mezi další přínosy zaujatější jazykové politiky ruského centra patří zavedení nového předmětu zvaný *mateřský jazyk a mateřská literatura*, k čemuž došlo v roce 2019. Na rozdíl od předmětů *ruský jazyk a literatura* má studium těchto nových předmětů kulturní charakter. Dle metodický podkladů je vysvětleno jejich zavedení takto: „*Studium by mělo zajistit výchovu hodnotného postoje k rodnému ruskému jazyku a rodné ruské literatuře jako strážci kultury, získání poznatků o rodném jazyce jako systémovém a rozvíjejícím se jevu*“. I tyto nové změny se setkaly s kritikou, především od ředitelů a učitelů, jelikož aby splnili nové podmínky, musí například na tyto nové hodiny vyčlenit čas z hodin matematiky nebo ekonomie. Také prozatím neexistují učebnice a materiály pro nově zavedené předměty, dalším problémem je nedostatek školených pedagogů (Kochneva & Koryagina, 2019). Proto je více než obtížné tyto pravidla stanovená ruským centrem dodržovat.

Dohled nad dodržováním těchto nových nařízení byl svěřen Generální protektuře Ruské federace, která spolupracuje s Federální službou pro dohled ve vzdělávání a vědě. Kontroly dodržování těchto nových pravidel byly tedy předány výhradně do rukou federativních orgánů, nikoli úrovni regionů. (White & Saikkonen, 2023). Někteří kritici obviňují Putina, že skrytě útočí na menšiny a využívá spíše výchovy než práva, aby se vyhnul mezinárodnímu nesouhlasu. Považují jeho kroky za čistě politické. Také obyvatelé ruských republik s početnými menšinami se obávají, že jejich kultura je kvůli těmto krokům ohrožena. (Chapman, 2017). David Cashaback (2008, s. 249) se ve svém článku o jazykové politice v Tatarstánu domnívá, že vládní rozhodnutí o jazyce veřejného školství a veřejné správy jsou ve skutečnosti rozhodnutími o tom, které jazykové skupiny přežijí a které naopak zaniknou. Pokud je toto tvrzení pravdivé, systematické vylučování titulárních jazyků z ruských osnov by skutečně mohlo vést k postupnému úpadku těchto jazyků a s tím spojených národů žijících uvnitř Ruské federace.

Jazyková politika prosazovaná současným ruským centrem skutečně přináší potenciální rizika pro životaschopnost minoritních jazyků v Rusku. Autor Marsel Ganeyev (2024) se ve svém článku pro The Moscow Times věnuje skutečnosti, že pro Kreml může být mluvení

svým mateřským jazykem považováno za formu protestu. Autor zachází tak daleko, kdy se domnívá, že všeobecné přijetí neruských jazyků by mohlo vést k obvinění z nacionalismu až nacismu.

Dalším příkladem relevance jazykové problematiky v Rusku pro současnou společnost byla situace, která nastala v lednu 2022, kdy se v jedné z republik Ruska, Baškortostánu, konal protest. V tomto protestu Regionální guvernér uvedl, že aktivista Fail Alsynnov pronesl rasistické poznámky o lidech ze Střední Asie a Kavkazu. Alsynnov se však hájí tím, že jeho slova byla chybně přeložena z baškirštiny (AlJazeera, 2024). Ukazuje se zde, jak se jazyková politika může stát sporným tématem, neboť interpretace a překlady hrají klíčovou roli v obviněních a nedorozuměních.

Nicméně otázka jazykové politiky nemusí končit pouze u obvinění a nedorozumění, pro některé jedince může přežití jejich jazyka představovat otázku života a smrti. V září 2019 portál Rádio Svoboda zveřejnil článek o sedmdesáti devítiletém muži, Albertu Razinovi, jež se v hlavním městě volžského regionu Udmurtsko upálil na protest proti ruské jazykové politice (Rádio Svoboda, 2019). Všechny tyto příklady ukazují, jak jazyková politika může ovlivňovat současnou společenskou situaci.

3.2 Projevy lingvistického imperialismu v současném Rusku

Tato podkapitola se věnuje aplikaci konceptu lingvistického imperialismu doktora Roberta Phillipsona na současnou jazykovou politiku Vladimira Putina. V předchozí části této práce bylo ukázáno, jaké kroky současná vláda v Moskvě uskutečňuje, aby zajistila dominantní pozici ruského jazyka a zároveň omezila vitalitu neruských jazyků. Zda se však jedná o lingvistický imperialismus je nutné prozkoumat. Robert Phillipson ve své práci *Imperialismus a kolonialismus* (2012, s. 9) představil několik bodů, které slouží jako základ empirického zkoumání jazykové imperialismu. Cílem této podkapitoly je aplikovat pojem lingvistický imperialismus na současnou jazykovou politiku Vladimira Putina. Pečlivě prozkoumat každý z těchto bodů a jednotlivě je aplikovat na současnou jazykovou politiku Ruska. Kapitola si klade otázky nejen, jestli tyto body současná ruská politika splňuje, ale i jakým způsobem dochází k jejich naplnění, či nenaplnění. Lingvistický imperialismus je svým zaměřením na pomezí lingvistiky a sociolingvistiky, avšak tato analýza se zaměřuje výhradně na zkoumání z politického hlediska.

1. Jazykový imperialismus je forma lingvismu. Je to upřednostňování jednoho jazyka před ostatními způsoby paralelními ke společenskému strukturování prostřednictvím rasismu, sexismu a třídní příslušnosti

Aby práce mohla aplikovat první bod, je nezbytné nejdříve představit pojem *lingvismus*. Výrazu se Phillipson věnoval již ve své stěžejní knize *Jazykový imperialismus* z roku 1992. Phillipson (1992, s. 55) tvrdí, že lingvistický imperialismus je pouze podtypem *lingvismu*. *Lingvismus* jako takový funguje současně se sexismem, rasismem nebo klasismem. Týká se výhradně ideologií a struktur, kde jazyk je prostředkem k provádění nebo udržování nerovného rozdělení moci a zdrojů. Phillipson ve své knize ukazuje *lingvismus* na příkladu škol. Pokud je ve školách ignorován mateřský jazyk dětí, bude to pro ně mít fatální následky. Aby ovšem *lingvismus* také představoval lingvistický imperialismus, musí být splněna podmínka, že dotyční aktéři jsou podporováni imperialistickou strukturou vykořisťování. O lingvistický imperialismus se tedy jedná pouze v případě, že dominantní jazyk - pro případ této práce ruština - je vynucován.

V současné Ruské federaci existuje mnoho etnických skupin hovořící širokou škálou jazyků. Kromě dominantní ruštiny je druhým nejvíce mluveným jazykem tatarština, tou hovoří především etnikum v Republice Tatarstán, tímto jazykem zde mluví přibližně 5,5 milionu lidí. Čuvaštinou mluví více než 1,6 milionu lidí. Baškirštinou má okolo 1,5 milionu mluvčích v zemi. Dále lze zmínit třeba ukrajinštinu, čečenštinu, avarštinu a mnoho dalších (Osoblivaia, 2023). Uvádí se, že kromě ruštiny existuje v této zemi více než 100 etnických jazyků. Některé z nich představují jazyky vyskytující se pouze na území Ruské federace (Center for the Study of Languages and Cultures, n. d.). Z těchto údajů vyplývá, že v Rusku existuje celá řada menšinových jazyků, ty jsou však kvůli současné politice odsunuty do pozadí a na jejich úkor je podporována ruština.

Upřednostňování ruštiny nad ostatními jazyky lze pozorovat ve školství. Jednání ruského centra v roce 2017, kdy došlo k omezení titulárních jazyků na dvě hodiny týdně, a to pouze se souhlasem rodičů, jasně reflektují preferenci ruštiny v prostředí vzdělávání. Od roku 2000 podpořilo mnoho zákonů jednojazyčnost v zemi. Kromě omezení výuky neruských jazyků v roce 2017 patří mezi tyto změny i úpravy ústavy v roce 2020. Úpravy stanovily ruštinu úředním jazykem nejen na celém jejím území, ale i jako jazyk *státotvorné národnosti*. Dnešní jazyková politika Ruské federace nadále omezuje vzdělávání v neruských jazycích a prosazuje zvláštní roli ruštiny (Baranova & Darieva, 2023). Nařízení, které započaly v Joškar-Oly, de facto zrušily povinné studium neruských jazyků. Putin svou politiku obhajoval těmito slovy: „V oblasti výuky ruského jazyka a jazyků národů Ruska ve školách. Rád bych připomněl,

že ruština je pro nás jazykem státním, jazykem mezinárodní komunikace a nedá se ničím nahradit, je to přirozený duchovní rámec celé naší mnohonárodnostní země. Každý by ho měl znát“ (Putin, 2017). Tato Putinova slova sama o sobě nemají diskriminační tendence, lze se však ptát, proč ruské centrum zašlo tak daleko, že začalo omezovat výuku neruských jazyků. Proč není možné, aby obyvatelé etnických republik využívali jak svůj etnický jazyk, tak současně i ruštinu. Je to právě tato dominance ruštiny ve školství na úkor menšinových jazyků, která ruštině dává její imperiální povahu.

Právě kvůli diskriminaci těchto etnických jazyků ve školách ze strany ruského centra může docházet k jejich poklesu. Alex Bustos (2023) ve článku pro *Nationalita* uvádí, že i když je tatarština druhým nejpoužívanějším jazykem Ruské federace, dochází k poklesu jejich mluvčích. Zatímco v roce 2010 sčítání lidu zaznamenalo přibližně 4,2 milionů lidí hovořících tatarsky, v roce 2023 jich bylo jen okolo 3,2 milionů, což je počet, který jí i přes pokles stále dává status druhého nejmluvenějšího jazyka v Rusku. V rozhovoru pro Rádio Svoboda hovořil ředitel divadla republiky Mari El o jazykové situaci této etnické republiky. Zmínil zajímavou situaci, kdy veškerá výuka ve školách a školách probíhá v ruštině a to i přes absenci ruského etnika, což nevyhnutelně přispívá k sociálním nepokojům v regionu. I tento etnický jazyk zažil od posledního sčítání lidu úpadek, podobně jako tatarština. Podle sčítání lidu z roku 2002 žilo v republice Mari El něco přes 312 000 Marijců, z nichž 254 000 hovořilo jejich etnickým jazykem. Při sčítání lidu v roce 2010 zde žilo už jen něco přes 290 000 Marijců a pouze 204 000 mluvčích mari (Lyubimov, Alpaut & Coalson, 2018).

K diskriminaci neruských jazyků dochází také prostřednictvím médií. Zákon z roku 2005 „O státním jazyce Ruské federace“ (О государственном языке Российской Федерации, 2005) a jeho článek 3, týkající se oblastí používání státního jazyka Federace, nařídil povinné používání ruštiny v médiích, místní i státní správě, ale například i v kancelářských zaměstnáních. Azamat Ismailov (2023) ve svém článku probírá právě problematiku diskriminace etnických jazyků. Ismailov vyslovuje myšlenku, kdy upřednostňování rodného jazyka před ruštinou může vést k podezřením ze separatismu, což je v současném Rusku značně nebezpečné. Ve svém článku probral tuto realitu s politologem, který se k problematice diskriminace neruských jazyků vyjádřil následovně: „Pokud je váš jazyk pro vás důležitější než ruština, pak z pohledu úřadů nejste skutečným občanem. Toto je jazyková a kulturní unifikace, která probíhá po celých dvacet let Putinovy vlády.“ Diskriminace neruských hovořících lidí se ukazuje i ve veřejném mínění, jež ukazuje, že značná část ruskojazyčné populace vyjadřuje negativní postoje k nerodilým mluvčím a jejich špatné znalosti ruštiny

(Hyun & Kapitolina, 2023). Z těchto příkladů je patrné, že k diskriminaci opravdu dochází, což má zároveň dalekosáhlé následky pro etnické menšiny žijící na území Ruské federace.

2. Je strukturální: dominantnímu jazyku je poskytováno více materiálních zdrojů a infrastruktury než ostatním

Zda je dominantnímu jazyku, v případě této práce ruštině, poskytováno více materiálních zdrojů a infrastruktury než jazykům neruským, lze zkoumat například na otázce, kolik finančních prostředků a státní podpory je poskytováno ruštině oproti ostatním jazykům. Kromě toho se také materiální podpora a infrastruktura může projevat například v poskytnutím více vymezeného času, pro výuku dominantního jazyka ve školství. Ovšem to, že je ruština ve školách definitivně dominantní, je bodem v této práci již několikrát potvrzeným. Proto se tato část textu zaměří spíše na zkoumání finanční a materiální podpory.

První zásah do výuky neruských jazyků, který se odrážel na finanční stránce byl již v 90. letech, kdy Jelcinova vláda převedla většinu financování na vzdělávání do správy etnických republik, a to již v roce 1995. Už v této době bylo přímým následkem tohoto zavedení zbrzdění výuky titulárních jazyků (Chevaliera, 2018, s. 104). Jednalo se o jeden z prvních zásahů do finanční otázky menšinových jazyků a od té doby se pro ně situace nezlepšila. Naopak ruská vláda poskytuje značné finanční prostředky pro podporu a rozvoj ruského jazyka.

Finanční aspekt současné jazykové politiky Vladimira Putina je znatelně zaměřený na podporu ruského jazyka. Celková podpora ruského jazyka a jeho šíření, jak uvnitř státu, tak za jeho hranicemi, je opravdu značná. Od roku 2000 se v Rusku kladl velký důraz nejen na podporu ruštiny, jako takové, ale i na její propagaci. Článek *Ruština mimo Rusko: jak podpořit ty, kteří ji milují a chtějí ji znát* zveřejněný na ruském webovém portálu Грамота.py (2024) funguje s finanční podporou Ministerstva digitálního rozvoje, komunikací a masových komunikací Ruské federace. Právě zde jsou projekty rozvíjející propagaci a podporu ruského jazyka velmi detailně rozepsány. Je zde zmíněno mnoho projektů, které jsou přímo financovány ruským centrem, a jejich zaměření je výhradně a šíření a rozvoj ruského jazyka. Například v roce 2015 byla přijata *Koncepce podpory a propagace ruského jazyka v zahraničí*, také byly zahájeny federální cílové programy „*Ruský jazyk*“. Existují akademické formáty jazykového školení, v mnoha zemích se konají Dny a Týdny ruského jazyka. V samotném Rusku existují také konverzační kluby a jazyková centra pro zahraniční studenty. V roce 2022 byl zahájen projekt „*Russian on Wednesday*“, zaměřený na propagaci ruského jazyka a klasické ruské literatury v zahraničí a mezi cizince žijící v Rusku (Грамота.py, 2024). Toto

je pouze výčet některých programů na podporu ruštiny a její propagace, které jsou na tomto webu zveřejněny.

Kromě samotné podpory ruského jazyka jsou také podporováni učitelé ruštiny, a to prostřednictvím každoroční soutěže „*Учитель Руска*“, či prostřednictvím Mezinárodní asociace učitelů ruského jazyka a literatury MAPRYAL. Dále také Ministerstvo školství plánuje v roce 2024 využít 225. výročí Puškinova narození k posílení pozice ruského jazyka ve světě. Přímo pro tuto událost vzniklo Fórum ruských a zahraničních škol pojmenované po básníkovi. Do všech těchto projektů je zapojená celá škála vládních institucí jako například Ministerstvo školství a vědy, Rossotrudničestvo, Nadace Russkij Mir, Ruská humanitární mise, Mezinárodní asociace učitelů ruského jazyka a literatury a další vládní a veřejné struktury (Грамота.ру, 2024). Z těchto příkladů je velmi znatelné, že ruštině jsou věnovány opravdu značné materiální prostředky pro její rozvoj a šíření.

Zatímco finanční podpora ze strany vlády k projektům zaměřených na rozvoj menšinových jazyků je minimální, finanční podpora ruštiny sahá dokonce za hranice státu, jak bylo zmíněno výše, existují projekty, které se snaží rozšířit ruštinu i do zahraničí. Tyto plány byly nastíněny v únoru letošního roku. Během svého poselství Federálnímu shromáždění vystoupil Vladimir Putin a požádal zde vládu, aby zvýšila financování mezinárodních programů v oblasti propagace ruského jazyka a ruské mnohonárodní kultury, především v SNS, ale i ve světě jako celku (Известия, 2024).

Na oficiálním *Seznamu státních programů Ruské federace* (Правительство России, 2010) schváleném nařízením vlády č. 1950, dne 11. listopadu 2010 se nachází hned několik programů týkajících se ruského jazyka a kultury. Jsou to programy jako: „*Podpora a propagace ruského jazyka v zahraničí*“, státní program „*Rozvoj vzdělávání*“, či státní program „*Rozvoj kultury*“. Avšak žádný z programů na tomto seznamu se netýká podpory jazyků menšin, či celkové podpory etnické různorodosti. To reflektuje, že vláda neruské jazyky a jejich propagaci nepodporuje.

Argumentace, která by mohla podpořit tvrzení, že ruská federace dává materiální podporu etnickým jazykům, může být podpořena například takto. Oficiální stránky ruské Dumy ukazují jistý výčet programů, jež mají za cíl podpořit neruské jazyky. Dle státní Dumy byla v roce 2019 založena *Nadace pro zachování a studium rodných jazyků národů Ruské federace*, která má za cíl podporovat studium rodných jazyků, tvorbu učebnic a slovníků a poskytovat školení učitelům. Zároveň ochrana jazyků a jejich podpora je i zmíněna v Ústavě Ruské federace. Ruská vláda také vydává *Červenou knihu jazyků národů Ruska*, která obsahuje

informace o 66 etnických jazycích národů a jejich vyhlídkách na existenci a rozvoj (Государственная Дума, 2020). Ovšem, podpora ruštiny ve školství, omezení výuky neruských jazyků a celá řada vládou sponzorovaných programů na podporu ruského jazyka naznačují spíše snahy ruského centra o omezování minoritních jazyků než o jejich podporu.

3. Je ideologický: přesvědčení, postoje a představy oslavují dominantní jazyk, stigmatizují ostatní a racionalizují jazykovou hierarchii. Dominance je hegemonická, je internalizována a naturalizována jako „normální“

Dominance ruského jazyka v Ruské federaci je definitivně spjatá s ideologií státu. Význam ruštiny pro Vladimíra Putina je nezpochybnitelný. Putinova politika „*Ruského světa*“ (Russkij Mir) je klíčovým prvkem jeho strategie a má hluboké spojení s dominantní rolí ruského jazyka v Ruské federaci. Prezident Vladimir Putin zdůrazňuje význam ruštiny jako spojovacího prvku pro Ruský svět. Ruský svět je ideologie, která podle Putina spojuje širokou ruskou civilizaci, kterou je třeba chránit před vnějšími silami. Tento koncept je národnostně a kulturně stanoven tak, aby zahrnoval jak Rusy v Rusku, tak i ruskojazyčné krajany v zahraničí. Tento koncept vědomě relativizuje hranice mezi státy národů a slouží k ospravedlnění role Ruské federace vůči ruskojazyčným menšinám v zahraničí. Ideologie není založená na etnicitě, ale spíše na ideálu ruského jazyka a kultury v mýtickém smyslu (Jilge, 2016). Vladimir Putin staví ruštinu hierarchicky na první místo, jelikož je to právě tento jazyk spojující ruský národ dohromady. Zároveň tato ideologie splňuje i další část zkoumaného bodu a tu, že dominantní jazyk je oslavován. Putin zjevně glorifikuje ruštinu a veřejně ji chválí.

Článek pro ruský web tacc.ru hovoří právě o tom, jak Putin považuje důležitosti ruské jazyka pro zachování ruského národa, a tudíž i pro jeho ideologii. Jsou zde zmíněny jeho slova: „*Do našich škol se vrátila skladba a ruský jazyk a literatura se opět vyčlenily jako samostatný předmět, byly organizovány práce na vytvoření jednotné koncepce výuky ruského jazyka a literatury a činnost celoruských učitelů, organizace znatelně posílily*“. Dále v tomto článku zdůraznil, že rolí ruského jazyka v tak rozmanité, mnohonárodnostní zemi jako je Rusko, je také vytvořit jediný ruský národ a jazyk mezinárodní komunikace (TACC, 2016). Tato slova vyřkl již v roce 2016, je proto zjevné, že od té doby se tyto myšlenky jen zakořenily. Putinova slova ukazují, jakým způsobem jsou provedené změny ve školství oslavovány, podporovány a racionálně zdůvodňovány prezidentem.

Absolutní hierarchická dominance ruštiny je patrná také z vysokého podílu obyvatel v Rusku hovořících tímto jazykem, což je převážná většina (93 %), dle sčítání lidu z roku 2020

(Federální státní statistická služba, 2020). Žádný jiný jazyk v Rusku takto vysoký počet mluvčích nemá. Dále hierarchii ukazuje také vyučování ruštiny ve školách na úkor jiných jazyků a z nařízené iniciativy vlády. Otázka, zda je tato hierarchie „normální,“ může být zodpovězena například ukázkou absence rezistence vůči těmto politikám ruského centra, která však bude zmíněna v posledním bodu této podkapitoly.

4. Jazykový imperialismus je propojen se strukturou imperialismu v kultuře, vzdělávání, médiích, komunikaci, ekonomice, politice a vojenských aktivitách

Otázka, zda je lingvistický imperialismus propojen se strukturou imperialismu v kultuře, vzdělávání, médiích nebo politice, lze zkoumat z různých úhlů. V první řadě bod poukazuje na propojení imperialistické tendence vlády využívající jazyk jako nástroj své imperialistické politiky. Diskuse o realitě toho, zda je Rusko stále impériem nebo alespoň projevuje imperiální tendence, stále probíhá. Téma, zda současné Rusko pod vedením Vladimira Putina má imperiální charakter, je předmětem celých knih, některé z nich byly již v této práci zmíněny. Například Andrej Kolesnikov (2023, s.1) mluví o ruské státní ideologii jako o nacionalistickém imperialismu. Kolesnikov argumentuje, že současnou ruskou ideologii lze nejlépe popsat jako nacionalisticko-imperialistickou, protože v sobě spojuje imperiální aspirace i nacionalismus. Tato nacionalisticko-imperialistická ideologie se dle Kolesnikova promítá do konceptu takzvané *ruské DNA*, který se snaží zdůraznit výjimečnost Ruska. Na toto navazuje i ideologie Vladimira Putina o Ruském světě, jež byla detailněji rozebrána v předchozím bodě. Ideologie umožňuje Putinovi šířit ruský jazyk mezi všechny etnické skupiny žijící na území Ruska, ale i za jeho hranice.

Právě upřednostňování ruštiny v médiích a její propojování s imperialismem vlády je další část tohoto bodu, kterou lze aplikovat na současnou ruskou vládu. Současnému ruskojazyčné mediálnímu světu dominuje obsah tvoření za podpory Kremle (Polman, 2021). Ruská média jsou jedinečná tím, na jak velké území se zaměřují. Ruská federace je tvořena mnohonárodnostním obyvatelstvem, avšak médiím dominuje ruština. Dominance ruštiny v ruských médiích má své odůvodnění, ruské centrum totiž využívá média k šíření vládní propagandy. Dle ruské vlády je televize hlavní nástroj udržování národní identity. Televize je všeobecně dostupný kanál sloužící k informování obyvatel o domácích i zahraničních zprávách (Media Landscapes, 2024).

Maya Vinokour (2022), odborná asistentka na katedře rusistiky a slavistiky Newyorské univerzity, vyjádřila ve svém článku pro *Foreign Policy* názor, že ruská média jsou v dnešní době pod naprostou kontrolou Putina. Nezávislá média jsou v Rusku cenzurována pomocí

agentury Roskomnadzor (ruský federální cenzor médií). V posledních letech se represe nejen zrychlily, ale také ztratily část své dřívější anonymity. Po vypuknutí válce na Ukrajině byla většina nezávislých deníků pozastavena, nebo zakázána. Média v dnešním Rusku se soustředí na šíření ruské ideologie a jelikož dnešní ruská ideologie oslavuje ruskojazyčný svět, je v médiích jen pramálo prostoru pro neruské jazyky a neruská etnika. Rusko v dnešní době velmi záměrně propaguje ruštinu v médiích. Ruské centrum využívá například ve velké míře dezinformační útoky pro podporu války na Ukrajině nebo se ve svých médiích zaměřují na rusky mluvící Ukrajince. Zatímco ruskojazyčné online platformy hrají mezi ukrajinským publikem stále důležitější roli, televize zůstává pro ruskojazyčné ukrajinské publikum dominantním mediálním formátem (Polman, 2021). Ruská vláda v Moskvě pomocí médií šíří propagandu a dezinformace.

To však neznamená, že média v titulárních jazycích v Rusku neexistují. Vasil Z. Garifullin, Lyailya Sabirova a Kadria Khamadeeva (2018, s. 1) z Kazaňské federální univerzity se věnují analýze vývoje nových masmédií v Republice Tatarstán. Autoři zjistili, že v současných podmínkách jsou mezi tatarsky mluvícími masmédiemi nejvíce populární publikace Tatar-inform, internet a Azatlyk Radiosy². Avšak, i v tomto článku je zmíněno, že v poslední době ruskojazyčná masmédiá aktivně zaplňují masmediální prostor a sociální sítě. Text *Internetová média Ruska v jazycích etnických skupin* vydaný pro *Bulletin Moskevské univerzity*, zmiňuje, že online média v jazycích etnických skupin jsou relativně málo prozkoumaným segmentem ruského mediálního systému. Výzkum článku zjistil, že počet online médií je v etnických republikách nerovnoměrně rozložen. Jednoznačným lídrem je opět Republika Tatarstán, zatímco například v Dagestánu bylo nalezeno pouze jedno registrované online médium v etnickém jazyce republiky (Čerevko & Gladková, 2016, s. 62– 64). Je tedy patrné, že navzdory své existenci nemohou tato média těm ruskojazyčným konkurovat.

² Rádio Svoboda

5. V podstatě jde o vykořisťování, nespravedlnost, nerovnost a hierarchii, která zvyhodňuje ty, kdo jsou schopni používat dominantní jazyk; To s sebou nese nerovná práva pro mluvčí různých jazyků

Dnes je téměř nemožné, aby někdo v Rusku neovládal ruštinu. Jak už bylo zmíněno, ruštinou hovoří naprostá většina obyvatel Ruska. Je to jazyk povinně vyučovaný v ruských školách, je přítomen ve většině médiích a hojně podporován ze strany vlády.

Ruští občané, kteří neovládají ruský jazyk, čelí obrovskému znevýhodnění. Klíčový je zde zákon přijatý v roce 2005 (О государственном языке Российской Федерации, 2005), ten stanovil, že ruština bude povinně používána v mnoha oblastech jako ve státní správě a místní správě, ale také v kancelářské práci, obchodní korespondenci, reklamě, veřejném značení a podobně (Ismailov, 2023). I když státní jazyky mohou být používány spolu s ruštinou, je zřejmé, že lukrativní pracovní pozice, či kvalitní vysokoškolské vzdělání je spjata výhradně s ruštinou.

Také dostupnost informací znevýhodňuje ty, jež nehovoří rusky. Z předchozí analýzy vyplývá, že ruská média slouží jako prostor pro předávání informací široké veřejnosti, i když tyto informace mohou být značně zabarveny vládní propagandou. Přestože velké etnické republiky jako Tatarstán mají vlastní televizní stanice, například TNV-Tatarstan³ vysílaná v tatarštině (TNV.ru, n. d.). Menší etnické jazyky si o něčem takovém mohou nechat jen zdát. Většinou etnické státní jazyky (nemluvě o jazycích, které nemají podobný status) jsou prostředkem neformální komunikace využívané v domácím kruhu, nikoli však ve státní správě, vzdělávání nebo profesní kariéře (Ismailov, 2023).

Také oficiální stránky vlády Ruské federace jsou vedeny pouze v ruštině. Tato situace je typická i pro některé další subjekty Ruské federace. Ku příkladu na schůzích komijského parlamentu (Komijská republika) hovořili-li dva poslanci neruským jazykem, musí být do sálu pozván tlumočnick (Ismailov, 2023).

Tento Phillipsonův bod tedy současná Ruská federace taktéž definitivně splňuje. Neruské jazyky jsou vykořisťovány ve velmi nespravedlivé a nerovné hierarchii vůči ruštině. Lze se však ptát, jestli jsou znevýhodnění ti, kteří neumí ovládat dominantní jazyk, jelikož dle oficiálních státních statistik se v Rusku nikdo takový, kdo by neovládal ruštinu, de facto nevyskytuje.

³ Televizní a rozhlasová společnost Tatarstánu

6. Užívání jazyka je často subtraktivní, znalost imperiálního jazyka a jeho učení ve vzdělávání zahrnuje jeho upevňování na úkor jiných jazyků

Tento bod jde jednoduše potvrdit zmínkou Zákona o studiu rodných jazyků z roku 2018 (Об образовании в Российской Федерации, 2018), je to právě tento zákon, který oficiálně omezil výuku neruských jazyků. Státní дума schválila v roce 2018 konečnou verzi změn zákona „o vzdělávání v Ruské federaci“ týkající se studia mateřského jazyka z jazyků národů Ruské federace a státních jazyků republik, které jsou součástí Ruské federace (Государственная Дума, 2018). Kampaně ruského centra proti povinné výuce státních jazyků republik začala před rokem 2018 projevem prezidenta republiky v Joškar-Oly a vyvrcholila přijetím novely školského zákona 3. srpna 2018. Zákon uzákonil další mechanismy k zajištění dobrovolného studia neruských jazyků, které se v praxi prosazovalo již více než rok. Zákon nařídil studium etnických státních jazyků za výhradně dobrovolné a zároveň omezil jejich výuku na maximálně 2 hodiny týdně, a to pouze s písemným souhlasem rodiče (Mezinárodní centrum pro studium etnické a jazykové rozmanitosti, (n. d.). Tato iniciativa vlády představovala jasný krok, jehož cílem bylo omezit výuku neruských jazyků ve školách.

Zatímco výuka minoritních jazyků byla omezena, ruskému jazyku přibýly v roce 2019 další předměty, jako „*mateřský jazyk*“ a „*mateřská literatura*“. Úkolem těchto předmětů je zajistit výchovu, jež má za cíl vytvořit kladný postoj k rodnému ruskému jazyku a ruské literatuře (Kochneva & Koryagina, 2019). V Ruské federaci tedy s jistotou dochází k učení imperiálního jazyka ve vzdělávání zahrnující jeho upevňování na úkor jiných jazyků.

7. Lingvistický imperialismus je vždy zpochybňován a je proti němu kladen odpor

Potvrdit, či vyvrátit tento bod, může být do jisté míry problematické vzhledem k autoritářské povaze ruského režimu, který nedává prostor pro zpochybňování vlády, či kladení odporu vůči jejím rozhodnutím. Ovšem, i přesto se najdou jisté příklady, kdy byl vůči vládním nařízením, ovlivňující jazykovou situaci etnických menšin, kladen odpor.

Dva příklady odporu vůči politikám ruského centra již byly v této práci zmíněny. Jedním z nich je případ Alberta Razina. Téměř osmdesátiletý doktor filozofie z Udmurtské republiky se v září 2019 upálil na protest proti konkrétnímu zákonu, který omezoval výuku neruských jazyků ve školách. Albert Razin patřil do skupiny udmurtských aktivistů, jež se k jazykové problematické vyjádřili již dříve, avšak ne takto drastickým způsobem. Skupina odborníků původně podepsala otevřený dopis adresovaný udmurtskému parlamentu s žádostí, aby nepodpořil tento zákon. Právě někteří jazykoví aktivisté vidí tento zákon jako útok federálních orgánů na menšinové jazyky ve vzdělávacích systémech regionů, což fakticky

degradovalo neruské jazyky ve všech sférách veřejného života do té míry, že mnohé z nich jsou nyní ignorovány a musí bojovat o přežití (Rádio Svoboda, 2019). Druhý příklad spíše netradiční formy protestu již byl také v práci krátce zmíněn. Ředitel soukromé školy v ruském Tatarstánu Pavel Šmakov se odvolal k Evropskému soudu pro lidská práva, udělal tak právě proto, že nesouhlasil se zákony omezující výuku tatarštiny. Šmakův hlavní argument stál na principu Evropského práva, jež zaručuje Tatarům právo na vzdělání. Kroky Moskvy zamezující vyučování tatarštiny, byly dle něj v rozporu s tímto právem (Rádio Svoboda, 2019).

Vzápětí po vyjádření Putina v roce 2017 v Republice El Mari, kde vyjádřil svůj záměr omezit výuku neruských jazyků, se někteří úředníci v republice Tatarstán proti výzvě k upuštění od výuky tatarského jazyka ohradili. 7. září 2017 *regionální ministerstvo školství Tatarstánu* reagovalo na novou politiku Moskvy prohlášením. Dle jejich mínění omezení výuky bylo v rozporu s federálním i regionálními zákony (Rádio Svoboda, 2017). Tato argumentace se bude opakovat i v dalších protestech, které vznikly jako reakce právě na tento zákon.

Kromě tohoto spíše symbolického protestu se v Kazani, hlavním městem Tatarstánu, 6. listopadu 2017 konala i reálná demonstrace. Té se zúčastnilo asi 150 lidí. Demonstranti požadovali opětovné zavedení tatarštiny povinným jazykem, vyzvali také vládu v Moskvě, aby respektovala ústavu Tatarstánu, podle které jsou jak ruština, tak i tatarština státními jazyky republiky (Rádio Svoboda, 2017).

Do demonstrací proti jazykové politice ruského centra se zapojily i jiné etnické republiky než jen Tatarstán. V etnické republice Jakutsk se desítky aktivistů setkali na protestu proti zrušené povinné výuky neruských jazyků. 7. června 2018 se aktivisté domáhali svých jazykových práv, podobně jako v Tatarstánu i zde demonstranti argumentovali, že vládní nařízení porušuje ústavní práva etnických republik na používání jejich státních jazyků (Rádio Svoboda, 2018).

Kromě demonstrace může být považováno za formu protestu i slavení *Dne jazyků*, které proběhlo v dubnu 2017. Obyvatelé republik Mari El, Tatarstánu a Čuvašska si v této kampani nazvané „*Mluvím svým mateřským jazykem!*“ připomněli význam svým etnických jazyků (Radio Svoboda, 2017). Dokonce i v Čečensku, etnické republice jejíž vláda je velmi nakloněná Ruské vládě, se konal den na oslavu čečenského jazyka a kulturní identity. 22. dubna ve Chervlenském domě kultury byla uspořádána akce ke *Dni čečenského jazyka* na téma: „*Nokhchiin mott – san dozalla*“⁴ (Culture.ru., n. d.). I když se nejednalo o protesty v pravém

⁴ překlad: Čečenský jazyk je moje hrdost!

slova smyslu, i tyto veřejné akce oslavující etnické jazyky a různorodost, stojí v tomto bodě za zmínku. Další zajímavou formou protestu může být jednoduše používání etnického jazyka. Marsel Ganeyev (2024) ve svém článku pro *The Moscow Times* poukazuje na to, že i pouhé mluvení svým mateřským jazykem může být v současném Rusku považováno za protest.

Přestože jakákoli forma odporu vůči nespravedlnosti není zanedbatelná, je odpor v Ruské federaci vůči jazykové politice opravdu jen omezený. Jazyková otázka je odsunutá spíše na okraj společenských problémů a nevěnuje se jí příliš pozornosti. Současná vláda v Moskvě má velmi jasně zřetelný cíl, což je udržovat a rozvíjet *pravou ruskou kulturu*, v jejímž čele je pravoslavná církev a jejím jazykem je ruština, jakožto *lingua franca*. Pro etnickou rozmanitost zde není místo.

Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumat jazykovou politiku ruského státu ve 20. století a první polovině 21. století, a to s důrazem na éru Vladimira Putina a způsoby, jakými se koncept lingvistického imperialismu projevuje právě za jeho vlády. V úvodní části této bakalářské práce byla vztyčena hlavní výzkumná otázka a to: *Jak se vyvíjela jazyková politika ruského centra v posledním století?* V průběhu této práce byly vypracovány tři kapitoly, z nichž se každá zabývala určitou částí vývoje jazykové politiky ruského státu, přičemž analýza každé z nich poskytuje odpověď na tuto hlavní výzkumnou otázku.

První kapitola se věnovala konceptu lingvistického imperialismu a historickému exkurzu jazykové politiky ruského státu. Cílem bylo představit koncept doktora Phillipsona a uvést jeho relevanci pro tuto práci. Doktor lingvistiky Robert Phillipson a jeho hlavní koncept lingvistického imperialismu zkoumá, jak jsou jisté jazyky upřednostňovány na úkor jiných. I když je jeho práce zaměřená na imperiální rozšíření anglického jazyka, jeho teze jsou do jisté míry aplikovatelné i na ruskojazyčný svět. Přes jistou kritiku tohoto pojmu došla autorka k závěru, že se jedná o vhodný teoretický rámec pro tuto práci. Podkapitola, která uvedla historický exkurs jazykové politiky ruského státu, byla stěžejní pro nastínění budoucího vývoje jazykové politiky v ruském státě. Význam rusifikace, jakožto národnostní politiky carského Ruska, se v té či oné míře ukazoval i v následujících historických epochách ruského státu. Podkapitola došla k závěru, že rusifikace, národnostní politika zavedená v době carského Ruska, ve skutečnosti neusilovala o vytvoření jednoho ruského národa ani o přeměnu neruských obyvatel na Rusy. Tato skutečnost je do jisté míry paradoxní, neboť jazyková imperialistická politika carského Ruska, přestože bylo impériem, nebyla tak výrazná jako politika Vladimira Putina, která vykazuje všechny znaky lingvistického imperialismu.

Druhá kapitola se věnovala vývoji jazykové politiky ve 20. století a analyzovala nejprve vývoj jazykové politiky v období SSSR a následně vývoj jazykové politiky Ruské federace v 90. letech. První podkapitola o jazykové politice SSSR si kladla otázky, jaké mechanismy používala vláda v období SSSR na projevování jazykové politiky, jaké byly nejdůležitější aspekty vytváření jazykové politiky v období SSSR, jaké postavení měl ruský jazyk a jak se toto postavení projevovalo na neruských jazycích. Práce zjistila, že v období SSSR se během rané politiky korenizace objevila snaha o zachování a podporu menšinových jazyků. Politika korenizace však byla postupně nahrazována sovětizací a snahou vytvořit jednotný sovětský národ, jehož lingua franca by byla ruština. Přestože politika SSSR podporovala ruský jazyk, nedocházelo k aktivnímu potlačování neruských jazyků. Tato doba sice vykazovala jisté

známky jazykové imperialismu, sovětská jazyková politika se však zaměřovala spíše na bilingvismus. Období 90. let bylo zkoumáno převážně z pohledu, jak nově vzniklý stát nahlížel na jazykovou otázku. Výzkumnou otázkou zde bylo, jaké postavení měl v době vzniku Ruské federace ruský jazyk, k jakým změnám jazykové politiky v této době docházelo a jak se postavení dominantního ruského jazyka odráželo na neruských jazycích. Práce zjistila, že období od počátku nástupu Borise Jelcina k moci a vzniku nové Ruské federace, jež nahradila Sovětský svaz, bylo pro etnické jazyky poměrně pozitivní. Alespoň na počátku 90. let, kdy se ruské centrum snažilo o federativní vládu, byla umožněna etnickým republikám jistá míra autonomie. Krize v roce 1993 přinesla jazykovou politiku zpět centralistickým směrem a upevnila moc vlády nad etnickými republikami. I přesto z analýzy tohoto období vyplývá, že neruským jazykům nebylo nějak omezováno v jejich rozvoji. Práva republik používat etnické jazyky jako státní jazyky spolu se státní ruštinou byla zakořeněna i v ústavě z roku 1993, jež je pro tuto éru klíčová.

Poslední, a tedy závěrečná kapitola této práce, se věnovala nejdůležitějším milníkům jazykové politiky Vladimira Putina. Ve dvou podkapitolách analyzovala nejdůležitější změny v Putinově jazykové politice a zaměřila se na aplikaci konceptu lingvistického imperialismu právě na Putinův režim současného Ruska. Konkrétně se kapitola snažila najít odpověď na otázku: *Co jsou doposud milníky v jazykové politice v éře Vladimira Putina a jak se konkrétně projevuje na neruských jazycích lingvistický imperialismus v současném Rusku?*

Období vlády Vladimira Putina představuje stěžejní éru pro jazykovou politiku, jelikož právě v této době došlo k největšímu počtu změn jazykové politiky. Prvotní změny zasáhly školství, a to například když v roce 2007 ruské centrum zavedlo, aby se zkoušky na středních školách konaly v ruštině. V roce 2015 ve svém projevu na společném zasedání *Rady pro mezietnické vztahy* a *Rady pro ruský jazyk* nastínil Putin svůj první záměr upřednostňovat ruský jazyk na úkor jazyků neruských. Právě tento projev považuje autorka této práce za počátek Putina lingvistického imperialismu. Svou hrozbu poté naplnil, když bylo v roce 2017 vyučování neruských jazyků omezeno pouze na maximálně dvě hodiny týdně, a to výhradně se souhlasem rodiče. Závěrečnou labutí písni Putinových změn v jazykové politice byla úprava Ústavy Ruské federace v roce 2020, jež významně ovlivnila jazykovou politiku Ruska. Všechny tyto změny stejně jako další, které jsou v práci nastíněny, ukazují, jak současné ruské centrum vytváří spíše imperialistickou politiku a jako prostředek k dosažení svých cílů využívá jazyk, což fatálně ovlivňuje neruské jazyky.

Tato práce došla k závěru, že lingvistický imperialismus se v Ruské federaci projevuje hned několika způsoby. De facto všechny body lingvistického imperialismu byly v té či oné míře naplněny. Způsob, jakým je v současné Ruské federaci ruský jazyk upřednostňován, má diskriminační charakter. Zároveň bylo ukázané, že se ruštině poskytuje ze strany ruského centra více materiálních zdrojů než jazykům neruským, a to za pomoci různého druhů financování. Bylo také prozkoumáno, jak je lingvistický imperialismus spjatý se státní ideologií. Jak Putinův režim využívá ruský jazyk jakožto dominantní součást ideologie Ruského světa, kde má ruština své výsadní místo. Bylo zkoumáno, jak je ruský jazyk upřednostňován především ve školství, ale zároveň také v kultuře a médiích. Prozkoumaný byl také bod lingvistického imperialismu poukazující na to, že ti, kteří nemluví dominantním jazykem – ruštinou – nedisponují stejnými právy jako jeho mluvčí, jelikož mají omezený přístup k informacím a vzdělání. Předposlední bod zkoumání obsahoval analýzu toho, zda je ruský jazyk uplatňován ve vzdělávání na úkor jiných jazyků, což bylo také nezpochybnitelně potvrzeno. Posledním bodem zkoumání bylo, zda je proti lingvistickému imperialismu aktivně kladen odpor a jakými způsoby je tento odpor zpochybňován. Zde práce dospěla k závěru, že i když existují projevy odporu ruských menšin vůči jazykové imperiální politice ruského centra, jedná se o problematiku, které v současné ruské společnosti není věnováno mnoho pozornosti. A i přes jisté známky odporu etnická rozmanitost je, a zdá se, že v budoucnu tomu nebude jinak, aktivně potlačována ruským centrem.

Při zpracování této práce autorka narazila na určité limity, které ovlivnily výsledný vzhled této práce. V první řadě autorka nemluví plynně rusky, i přes znalost ruského jazyka na maturitní úrovni. Pro překlady některých textů v ruském jazyce tak musela využít elektronických překladačů. Jisté obtíže také způsobila skutečnost, že některé oficiální ruské zdroje nejsou veřejnosti zpřístupněny. Dále se práce zaměřila na poměrně rozsáhlé období dějin ruského státu, proto se autorka potýkala s problémem velkého množství informací ke zpracování. V neposlední řadě samotná teorie lingvistického imperialismu je na pomezí lingvistiky a sociolingvistiky, což jsou obory, které se odkloňují od autorčina zaměření studia. I přes jistou problematiku však byla literatura použitá pro tuto práci dostačující a relevantní. Autorka měla přístup k velké škále zdrojů, z nichž většina byla značně aktuálních. Jako zdroje této práce byly využity jak primární, tak i sekundární zdroje.

Tato bakalářská práce poskytuje především jistý vzhled do problematiky jazykového, a tím pádem i etnického, narativu v souvislosti s Ruskou federací. Autorka si uvědomuje, že otázky spojené s jazykovou politikou jsou velice komplexní a vyžadují proto bližší bádání,

jako například budoucí výzkumy jazykové politiky v ideologii ruského světa. V kontextu této práce bude zajímavé pozorovat následný vývoj minoritních jazyků v rámci Ruské federace a sledovat, zda kroky současného ruského centra budou mít opravdu za následek vymření jazyků minoritních skupin, a tím pádem i etnických menšin, na jeho území. Tato otázka zajisté představuje důležitý bod pro budoucí výzkumy v oblasti tohoto tématu a jemu podobným.

Literatura

1tv.ru. (2017, 20. července). Владимир Путин в Йошкар-Оле провел заседание Совета по межнациональным отношениям. *1tv.ru*. Dostupné z: <https://www.1tv.ru/news/2017-07-20/329185->

[vladimir_putin_v_yoshkar_ole_provel_zasedanie_soveta_po_mezhnatsionalnym_otnosheniya](https://www.1tv.ru/news/2017-07-20/329185-vladimir_putin_v_yoshkar_ole_provel_zasedanie_soveta_po_mezhnatsionalnym_otnosheniya)

Davies, A. (1996). Review Article: Ironising the Myth of Linguicism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. (17:6), 485– 496. Dostupné z:

<https://ccat.sas.upenn.edu/~haroldfs/540/handouts/ideology/linguism.html>

Aljazeera. (2024, 17. ledna). Protest turns violent as activist jailed in Russia's Bashkortostan. *Aljazeera*. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/17/protest-turns-violent-as-activist-jailed-in-russias-bashkortostan>

Baranova, V., & Darieva, T. (2023, 5. dubna). Russia's Ethnic Minorities in the Struggle against Cultural Imperialism. *Centre for East European and International Studies (ZOiS)*.

Dostupné z: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/russias-ethnic-minorities-in-the-struggle-against-cultural-imperialism>

Bonch-Osmolovská, K. (2024, 12. února). В 2023 году из российских школ уволились 193 тысячи учителей. Это максимум за 7 лет. *Важные Истории*. Dostupné z:

<https://stories.media/news/2024/02/12/v-2023-godu-iz-rossiiskikh-shkol-uvolilis-193-tisyachi-uchitelei-eto-maksimum-za-7-let/>

Bowring, B., & Borgoyakova, T. (2017). Language Policy and Education in Russia.

Language Policy and Political Issues in Education, (pp. 349–365). Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/319388468_Language_Policy_and_Education_in_Russia

Burns, A. (2013, 10. dubna). Is English a form of linguistic imperialism? *British Council*.

Dostupné z: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/english-form-linguistic-imperialism>

Bustos, À. (2023, 19. července). Tatar dragon struggles to resist Russia's uniformization.

Nationalia. Dostupné z: <https://www.nationalia.info/new/11547/tatar-dragon-struggles-to-resist-russias-uniformization>

Cashaback, D. (2008). Assessing Asymmetrical Federal Design in the Russian Federation: A Case Study of Language Policy in Tatarstan. *Europe-Asia Studies*, 60(2), 249–275. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20451492>

CBS – Copenhagen Business School. (n. d.). Dostupné z: <https://www.cbs.dk/en/research/departments-and-centres/department-of-management-society-and-communication/staff/rpmsc>

Center for the Study of Languages and Cultures. (n. d.). Russian Language in Russia. *Indiana University*. Dostupné z: https://celt.indiana.edu/portal/Russian/language_russia.html

Chevalier, J. F. (2018). Language Policy in Russia: Nation, Nationalism, and Language. *Language Planning in the Post-Communist Era*, 93–108. Dostupné z: 10.1007/978-3-319-70926-0_4

Coalson, R. (2023, 5 února). Russia's 2021 Census Results Raise Red Flags Among Experts And Ethnic-Minority Activists. *Rádio Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russia-census-ethnic-minorities-undercounted/32256506.html>

Culture.ru. (n. d.). Мероприятие "Нохчийн мотт сан": Чеченский язык - моя гордость. *Culture.ru*. Dostupné z: <https://www.culture.ru/live/broadcast/31270/meropriyatie-nokhchiin-mott-san-dozalla-chechenskii-yazyk-moya-gordost>

Čerevko, T. S., & Gladková, A. A. (2016). Интернет-СМИ России на языках этнических групп. *Вестник Московского университета*, 10(5). Dostupné z: <https://vestnik.journ.msu.ru/books/2016/5/internet-smi-rossii-na-yazykakh-etnicheskikh-grupp/>

Dzutsati, V. (2015, 27. května). Moscow Plans to Increase Pressure on Ethnic Minority Languages. *Eurasia Daily Monitor*, 12(98). Dostupné z: <https://jamestown.org/program/moscow-plans-to-increase-pressure-on-ethnic-minority-languages-2/>

Federální státní statistická služba. (2020). Итоги ВПН-2020. Том 5 Национальный состав и владение языками. *Федеральная служба государственной статистики*. Dostupné z: https://rosstat.gov.ru/vpn/2020/Том5_Nacionalnyj_sostav_i_vladienie_yazykami

Федеральный закон об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации. (1995, 25. srpna). Ruská Federace. Dostupné z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7642/

Ganeyev, M. (2024, 23. ledna). Under Kremlin Suppression, Speaking Your Own Language Is a Protest. *The Moscow Times*. Dostupné z: <https://www.themoscowtimes.com/2024/01/23/under-kremlin-suppression-speaking-your-own-language-is-a-protest-a83818>

Garifullin, V. Z., Sabirova, L. R., & Khamadeeva, K. Sh. (2018). Functioning of Tatar Journalism in Digital Environment. *The Journal of Social Sciences Research*, (5). Dostupné z: https://arpgweb.com/journal/journal/7/special_issue

Geaney, K. (2013). Great Britain and the Polish Rebellion of 1863. *The Skalny Center Newsletter*. Dostupné z: <https://www.sas.rochester.edu/psc/CPCES/newsletter/2013/article5.html>

Грамота.ру. (2024, 15. ledna). Русский язык за пределами России: как поддержать тех, кто его любит и хочет знать. *Грамота.ру*. Dostupné z: <https://gramota.ru/journal/stati/yazykovaya-politika/russkiy-yazyk-za-predelami-rossii-kak-podderzhat-tekh-kto-ego-lyubit-i-khochet-znat>

Государственная Дума. (2020, 21. února). Как в России защищают родные языки. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/47856/>

Государственная Дума. (2020, 14. března). Полный текст поправок к Конституции: что меняется? Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/48045/>

Государственная Дума. (2018, 25. května). Принят закон об изучении родных языков. Dostupné z: <http://duma.gov.ru/news/27720/>

Herzog, B. (2012). The Paradoxes of Citizenship Removal: Soviet and Post-Soviet Citizenship. *East European Politics and Societies*, 26(4), 792–810. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0888325412453482>

Holland, M. A. (2017). Russian Orthographic Reform. *Linguistics 102 (Introduction to the Study of Language)*, (2). Dostupné z:

<https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/server/api/core/bitstreams/8c5b4fc0-ec20-45f0-8946-04b1a3160a8d/content>

Hye Hyun, N., & Kapitolina, F. (2023). Treatment of and Attitudes Towards ‘Other’ Languages in Modern Russia: Evidence from Metalinguistic Discourse. *Journal of Eurasian Studies*, 14(2), 92–105. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/18793665231186636>

Ismailov, A. (2023, 17. března). Россия: «защита русского» или дискриминация остальных российских языков?. Eurasianet. Dostupné z: <https://russian.eurasianet.org/%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F-%C2%AB%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%B8%D1%82%D0%B0-%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%C2%BB-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%BE%D0%B2>

Известия. (2024, 29. února). Путин призвал увеличить финансирование программ по продвижению русского языка в мире. *Известия*. Dostupné z: <https://iz.ru/1657618/2024-02-29/putin-prizval-uvelichit-finansirovanie-programm-po-prodvizheniiu-russkogo-iazyka-v-mire>

Jelcin Center. (2015, 6. srpna). Берите столько суверенитета, сколько сможете проглотить. Jelcin Center. Dostupné z: <https://yeltsin.ru/news/boris-elcin-berite-stolko-suverineteta-skolko-smozhete-proglotit/>

Ježková, V. (2012). Multikulturalita Ruské federace a její reflexe ve školním vzdělávání. *Pedagogická orientace*, 22(4), 565–580. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/download/1175/904/1093>

Jilge, W. (2016, 3. května). Russkiy Mir: "Russian World": On the genesis of a geopolitical concept and its effects on Ukraine. *German Council on Foreign Relations*. Dostupné z: <https://dgap.org/en/events/russkiy-mir-russian-world>

Kochneva, M., & Koryagina, A. (2019, 26. srpna). «Это бред!»: в школах помимо русского будет еще и родной язык Учителя Барнаула не рады новым обязательным предметам. *Комсомольская правда*. Dostupné z: <https://www.alt.kp.ru/daily/27020.7/4082446/>

Конституция Российской Федерации. (1993, 12. prosince). Ruská Federace. Dostupné z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_83686/0f334820a01eb926456dffbdd538df9386db44cc/#dst100008

Конституция Российской Федерации (2020, 1. července). Ruská Federace. Dostupné z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/

Putin, V (2015, 19. května). Совместное заседание Совета по межнациональным отношениям и Совета по русскому языку. *Kremlin.ru*. Dostupné z: <http://kremlin.ru/events/president/news/49491>

Putin, V. (2017, 20. července). Заседание Совета по межнациональным отношениям. *Kremlin.ru*. Dostupné z: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/55109>

Krouglov, A. (2022). Language planning and policies in Russia through a historical perspective. *Current Issues in Language Planning*, 23(4), 412–434. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/14664208.2021.2005384>

Laine, V., & Zamyatin, K. (2021, červen). Russia's nationalities policy before and after the 2020 constitutional amendments: Is the “ethnic turn” continuing? *Finnish Institute of International Affairs*. Dostupné z: https://www.fiiia.fi/wp-content/uploads/2021/06/wp125_russias-nationalities-policy-before-and-after-the-2020-constitutional-amendments_veera-laine-konstantin-zamyatin.pdf

Lenin, V. I. (1914, 18. ledna). Is a Compulsory Official Language Needed?. *Proletarskaya Pravda*, 14(32), 71–73. Dostupné z <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/jan/18.htm>

Leprêtre, M.V. (2002). Language Policy in the Russian Federation: language diversity and national identity. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Language-Policy-in-the-Russian-Federation%3A-language-Lepretre/62c294f8149f09d1d02d4fd4a4c400dbcbdef8e5a>

Lepretre/62c294f8149f09d1d02d4fd4a4c400dbcbdef8e5a

Lyubimov, D., Alpaut, R., & Coalson, R. (2018, 20. června). A Common Language: Russia's 'Ethnic' Republics See Language Bill As Existential Threat. *Rádío Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russia-language-bill-ethnic-republics-existential-threat/29306974.html>

Rolf, M., & Klohr, C. (2021). *Imperial Russian Rule in the Kingdom of Poland, 1864-1915*. University of Pittsburgh Press. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/j.ctv2321h97>

Media Landscapes. (2024, 1. dubna). Russia. Dostupné z: <https://medialandscapes.org/country/russia>

Mezinárodní centrum pro studium etnické a jazykové rozmanitosti. (2018, 9. června). A voluntary compulsory choice: The law on voluntary study of languages in Russia marks a policy shift. *Mezinárodní centrum pro studium etnické a jazykové rozmanitosti*. Dostupné z: <https://www.icelds.org/2018/09/06/a-voluntary-compulsory-choice-the-law-on-voluntary-study-of-languages-in-russia-marks-a-policy-shift/>

Miller, A. (2008). *Romanov empire and nationalism: Essays in the methodology of historical research*. Central European University Press.

Minority Rights Group. (2020, prosinec). Tatars: Current issues. *Minority Rights Group*. Dostupné z: <https://minorityrights.org/communities/tatars-3/>

Myers, S. L. (2016, 23. srpna). *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin* (Illustrated ed.).

Nordquist, R. (2019, 31. července) The Meaning of Linguistic Imperialism and How It Can Affect Society. *ThoughtCo*, Dostupné z: <https://www.thoughtco.com/what-is-linguistic-imperialism-1691126>

О государственном языке Российской Федерации. (2005, 1. června 2005, aktualizováno 28. února 2023). N 53-ФЗ. Ruská Federace. Dostupné z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_53749/4f8f696dc43e2fb3765d8c428d6a13139b5e2d62/

Об образовании в Российской Федерации. (2018, 28. července). N 317-ФЗ. Ruská Federace. Dostupné z: <https://ivo.garant.ru/#/document/72005580/paragraph/1:0>

Osoblivaia, T. (2023, 17. října). *Voices of Russia: A Symphony of Languages and Ethnicity*. PoliLingua. Dostupné z: <https://www.polilingua.com/blog/post/spoken-languages-of-russia.htm>

Perri, G. A. (2014). Korenizacija: an Ambiguous and Temporary Strategy of Legitimization of Soviet Power in Ukraine (1923-1933) and its Legacy. *History of Communism in Europe*, (5), 131-154. Dostupné z: <https://doi.org/10.5840/hce201457>

Phillipson, R. (2018, 14. prosince). Linguistic imperialism. *Wiley Online Library*, 1-7. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0718.pub2>

Phillipson, R. (2012). Imperialismus a kolonialismus. In B. Spolsky (Ed.), *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge. Cambridge University Press, 203–235. Dostupné z: https://www.academia.edu/64445955/Imperialism_and_colonialism

Phillipson, R. (2010). Linguistic Imperialism. In M. Berns (Ed.), *Concise Encyclopedia of Applied Linguistics*. Elsevier, 487– 492.

Phillipson, Robert (2010). *Linguistic Imperialism Continued*. New York: Routledge. ISBN 9780415872010. OCLC 730949179.

Phillipson, R (1997). Realities and Myths of Linguistic Imperialism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, (18:3), 238-248, Dostupné z: 10.1080/01434639708666317

Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.

Polman, M. (2021, 15. dubna). Russian-language media: Can Ukraine compete with the Kremlin? *Atlantic Council*. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-language-media-can-ukraine-compete-with-the-kremlin/>

Правительство России. (2010). Государственные программы. *Правительство России* Dostupné z: <http://government.ru/rugovclassifier/section/2649/>

Rádio Svoboda. (2019, 15. července). Kazan Principal Turns To European Court In Fight For Tatar Language. *Rádio Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/kazan-school-director-turns-to-echr-in-fight-for-tatar-language/30056853.html>

Rádio Svoboda. (2019, 10. září). Man Dies After Self-Immolation Protest Over Language Policies In Russia's Udmurtia. *Rádio Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/man-sets-himself--fire-russia--udmurtia-language-protest-against-language-bill/30156654.html>

Rádio Svoboda. (2018, 7. června). Siberia Activists Urge Government To Keep Mandatory Yakut Lessons. *Rádio Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/siberia-activists-urge-government-to-keep-mandatory-yakut-lessons/29278777.html>

Rádio Svoboda. (2017, 8. září). Tatarstan Steps Up Defense Of Tatar Language In Schools. *Rádio Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/tatarstan-steps-up-defense-tatar-language-in-schools/28724072.html>

Rádio Svoboda. (2017, 6. listopadu). *Russia: Tatarstan Activists Demand Mandatory Tatar Language Teaching*. *Rádio Svoboda*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russia-tatarstan-activists-demand-mandatory-tatar-language-teaching/28838234.html>

ResearchGate, (n. d.). Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Robert-Phillipson-2>

РИА Новости. (2018, 3. října, aktualizováno 3. března 2020). 13 лет от смерти Стива Ирвина: как умер "Охотник за крокодилами". *РИА Новости*. Dostupné z: <https://ria.ru/20181003/1529694191.html>

Rose, H., & Conama, J. B. (2018). Linguistic imperialism: Still a valid construct in relation to language policy for Irish Sign Language. *Language Policy*, 17(3), 385–404. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10993-017-9446-2>

Sadowski, J. (2022). Amendments of 2020 to the Russian Constitution as an Update to Its Symbolic and Identity Programme. *International Journal of Semiotics and Law*, 35, 723–736. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11196-020-09802-w>

Shtepa, V. (2017, 4. dubna). The Devolution of Russian Federalism. *The Jamestown Foundation*. Dostupné z: <https://jamestown.org/devolution-russian-federalism/>

Smirnov, V. (2018, 27. května). Единый государственный экзамен. Досье. ТАСС. Dostupné z: <https://tass.ru/info/5240176>

Skutnabb-Kangas, T., & Phillipson, R. (1994). Linguistic Imperialism. In K. Brown (Ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Pergamon Press & Aberdeen University Press, 2223-2226. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/315697858_Linguistic_Imperialism

Smith, M. G. (2017-2018). An Empire of Substitutions: The Language Factor in the Russian Revolution. *Harvard Ukrainian Studies*, 35(1-4), 125-144. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/44983538.pdf?refreqid=fastly-default%3A6554c125967b80edc982081e379b2d36&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&origin=&initiator=&acceptTC=1

Закон о языках народов СССР. (1990, 24. dubna). SSSR. Dostupné z: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data01/tex10935.htm>

Studzínska, Z. (2015). How Russia, Step by Step, Wants to Regain an Imperial Role in the Global and European Security System. *Connections*, 14(4), 21– 42. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26326416>

ТАСС. (2016, 26. května). Путин считает весьма значительной роль русского языка при сохранении российской нации. ТАСС. Dostupné z: <https://tass.ru/obschestvo/3315776>

Thaden, E. C. (1964). *Conservative Nationalism in Nineteenth-Century Russia*. Seattle: University of Washington Press.

TNV.ru. (n. d.). Dostupné z: <https://tnv.ru/tat/>

Tolz, V. (2011). *Russia's Own Orient: The Politics of Identity and Oriental Studies in the Late Imperial and Early Soviet Periods*. Oxford Studies in Medieval European History. Oxford University Press.

Voevoda, E. V., Belogurov, A. Yu., Kostikova, L., & Silantyeva, M. V. (2017). Language policy in the Russian Empire: Legal and constitutional aspect. *Giornale di Storia Costituzionale*, 33(1), 121–129. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/319092905_Language_policy_in_the_Russian_Empire_Legal_and_constitutional_aspect

Vinokour, M. (2022, 5. dubna). Russia's Media Independence Is Under Threat. *Foreign Policy Magazine*. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2022/04/05/russia-media-independence-putin/>

Weeks, T. R. (2010, 3. prosince). Russification / Sovietization. *European History Oline*. Dostupné z: <http://ieg-ego.eu/en/threads/models-and-stereotypes/russification-sovietization>

Weeks, T. R. (2004, prosine). Russification: Word and Practice 1863-1914. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 148(4), 471–489. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1558142>

White, A. C., & Saikkonen, I. A. L. (2023). Public policy and elections in authoritarian regimes: evidence from the policy on native languages in Russia. *Journal of Public Policy*, (43), 427–446. Dostupné z: [10.1017/S0143814X23000077](https://doi.org/10.1017/S0143814X23000077)

Закон об образовании. (1992, 10. července). Ruská Federace. Dostupné z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1888/

Закон о языках народов Российской Федерации. (1991, 25. října). Ruská federace. Dostupné z: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_15524/

Zeng, J., Ponce, A. R., & Li, Y. (2023). English linguistic neo-imperialism in the era of globalization: A conceptual viewpoint. *Frontiers in Psychology*, (14). Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1149471>

Пřílohy

Пříloha 1 – „V roce 2023 opustilo školy v Rusku 193,5 tisíc učitelů: To je maximum za sedm let“

Zdroj: Bonch-Osmolovská, K. (2024, 12. února). В 2023 году из российских школ уволились 193 тысячи учителей. Это максимум за 7 лет. *Важные Истории*. Dostupné z: <https://stories.media/news/2024/02/12/v-2023-godu-iz-rossiiskikh-shkol-uvolilis-193-tisyachi-uchitelei-eto-maksimum-za-7-let/>

Abstrakt

Práce na téma: Jazyková politika ruského státu: Lingvistický imperialismus v éře Vladimira Putina si klade za cíl nastínit vývoj jazykové politiky ruského státu ve 20. století a v první polovině 21. století, kdy se Rusko opět navrácí k lingvistickému imperialismu. Práce zkoumá různé nástroje jazykové politiky předchozích období ruského státu, postavení či dominance ruského jazyka v těchto obdobích a jakým způsobem se tato dominance odráží na neruských jazycích. První kapitola uvádí koncept lingvistického imperialismu a jeho relevanci pro tuto práci. Dále součástí první kapitoly je analýza národností a jazykové politiky carského Ruska a pojem rusifikace a jeho význam pro pozdější jazykovou politiku ruského státu. Druhá kapitola nastiňuje vývoj jazykové politiky ve 20. století. Je rozdělena do dvou podkapitol, z nichž první se zaměřuje na jazykovou politiku SSSR a druhá na jazykové politiky Ruské federace 90. let. Závěrečná kapitola se skládá také z dvou podkapitol. První podkapitola zdůrazňuje nejvýznamnější milníky v Putinově jazykové politice a druhá analyzuje přítomnost lingvistického imperialismu v současné Ruské federaci. Kapitola prozkoumává mechanismy jazykové politiky ruského centra zaměřené proti etnickým jazykům a zda jsou tyto mechanismy v definičním souladu s konceptem lingvistického imperialismu. Práce ve třech kapitolách analyzuje vývoj jazykové politiky ruského státu. Práce také aplikuje koncept jazykového imperialismu doktora Roberta Phillipsona a dochází závěru, že všechny body tohoto teoretického konceptu současná Ruská Federace naplňuje. Práce také zjišťuje, že současná ruská vláda se navrácí k imperiálním tendencím jež se projevují potlačováním neruských jazyků ve prospěch ruštiny.

Klíčová slova: jazyková politika, lingvistický imperialismus, etnicita, carské Rusko, SSSR, Ruská Federace, Vladimír Putin

Abstract

Thesis on: Linguistic policy of the Russian state: linguistic imperialism in the era of Vladimir Putin aims to outline the development of the linguistic policy of the Russian state in the 20th century and in the first half of the 21st century when Russia is once again returning to linguistic imperialism. In which case, the Putin era is a key period for this work. The thesis examines the various instruments of language policy of previous regimes of the Russian state, the position or dominance of the Russian language in these periods, and how this dominance is reflected in non-Russian languages. The first chapter introduces the concept of linguistic imperialism and its relevance to this thesis. Furthermore, the first chapter includes an analysis of the nationalities and language policies of Tsarist Russia and the concept of Russification as well as its relevance to the later language policies of the Russian state. The second chapter outlines the development of language policy in the 20th century. It will be divided into two subchapters the first of which will focus on the language policy of the USSR and the second on the language policy of the Russian Federation in the 1990s. The final chapter will also consist of two subchapters. The first subchapter highlights the most significant milestones in Putin's language policy and the second analyses the presence of linguistic imperialism in the contemporary Russian Federation. The chapter explores the mechanisms of the Russian centre's language policy against ethnic languages and explores whether these mechanisms are definitively consistent with the concept of linguistic imperialism. The thesis analyses the development of the language policy of the Russian state in three chapters. The thesis also applies Dr. Robert Phillipson's concept of linguistic imperialism and concludes that all the points of this theoretical concept are fulfilled by the contemporary Russian Federation. The thesis also finds that the current Russian government is reverting to imperial tendencies manifested in the suppression of non-Russian languages in favour of Russian.

Keywords: language policy, linguistic imperialism, ethnicity, Tsarist Russia, USSR, Russian Federation, Vladimir Putin